

Djurens nedgång blir inte stadens uppgång

En undersökning av utmaningar för djurhållare och kommuntjänstemän i Södertälje

Lovisa Karolina Segersvärd

Självständigt arbete • 30 hp
Sveriges lantbruksuniversitet, SLU
Fakulteten för naturresurser och jordbruksvetenskap
Agronomprogrammet – landsbygdsutveckling
Uppsala 2024

Djurens nedgång blir inte stadens uppgång. En undersökning av utmaningar för djurhållare och kommuntjänstemän i Södertälje

The decline of the animals will not be the rise of the city. An investigation of challenges that animal keepers and municipal officials in Södertälje encounter

Lovisa Karolina Segersvärd

Handledare:	Brian Kuns, Sveriges lantbruksuniversitet, institutionen för stad och land
Examinator:	Malin Beckman, Sveriges lantbruksuniversitet, institutionen för stad och land
Omfattning:	30 hp
Nivå och fördjupning:	Avancerad nivå, A2E
Kurstitel:	Självständigt arbete i Landsbygdsutveckling, A2E – Agronomprogrammet - landsbygdsutveckling
Kurskod:	EX0890
Program/utbildning:	Agronomprogrammet – landsbygdsutveckling
Kursansvarig inst.:	Institutionen för stad och land
Utgivningsort:	Uppsala
Utgivningsår:	2024
Omslagsbild:	Foto av Lovisa Karolina Segersvärd
Upphovsrätt:	Alla bilder används med upphovspersonens tillstånd.
Elektronisk publicering:	https://stud.epsilon.slu.se
Nyckelord:	Södertälje kommun, lantbrukare, kommuntjänstemän, djurhållning, utmaningar, handlingsutrymme, agens, egenmakt.

Sveriges lantbruksuniversitet

Fakulteten för naturresurser och jordbruksvetenskap

Institutionen för stad och land

Avdelningen för landsbygdsutveckling

Sammanfattning

Denna uppsats visar på utmaningar som Södertälje kommuns lantbrukare, som bedriver djurhållning, möter samt vad Södertälje kommun kan göra för att stötta lantbrukarna. Genom kvalitativa intervjuer och sedan en tematisering av materialet identifierades följande utmaningar hos lantbrukare. Lönsamhet och svårigheter med att sälja på en lokal marknad; att vara stadsnära då det innebär ökad konkurrens om mark samt ökade smittrisker; markexploatering och minskar av jordbruksmark samt svårigheter med att vara arrendator; och sist, vilt och vargs påverkan på lantbruket.

Utmaningarna analyserades sedan med de analytiska begreppen handlingsutrymme och egenmakt. Dessa begrepp användes för att synliggöra var lantbrukaren själv har möjlighet att påverka sin situation och var begränsningar uppstår. Samma begrepp användes för att analysera Södertälje kommuns svar på var de kan vara med och stötta lantbrukarna i de utmaningar som identifierats.

Slutsatsen blev att lantbrukarna begränsas av många yttre faktorer som lagstiftningar, globala prissättningar och väderförhållanden. Kommunen begränsas av bland annat LOU, grossistavtal, brist på kunskap om lantbruket och dess komplexitet, begränsad rådighet och att inte ha en ansvarig på kommunen att värna om lantbrukets intressen. Södertälje kommun arbetar dock mycket för att öka lokal upphandling och hitta på innovativa sätt att stötta lantbrukare genom arrenden. Det finns mycket mer som kommunen kan göra, både genom direkta och indirekt påverkan, men det behövs ett mer medvetet agerande från kommunen.

Nyckelord: Södertälje kommun, lantbrukare, kommundienstemen, djurhållning, utmaningar, handlingsutrymme, agens, egenmakt.

Abstract

This essay shows challenges that Södertälje municipality's farmers specializing in animal husbandry face and what Södertälje municipality can do to support them. Through qualitative interviews and a thematization of the material, the following challenges for farmers were identified. Profitability and difficulties in selling in a local market; peri-urban agriculture as this means increased competition for land and increased risks of infection to the animals; land exploitation and shrinking of agricultural land as well as difficulties with leasehold farmers; and finally, the impact of wild game and wolves in animal husbandry.

The challenges were then analyzed using the analytical concepts of action theory and empowerment. These concepts were used to identify where the farmers can influence their situation and where limitations arise. The same concept was used to analyze Södertälje municipality's response to where they can support the farmers in the challenges identified.

The conclusion was that farmers are limited by many external factors such as legislation, global pricing and weather conditions. The municipality is limited by, among other things, by the Swedish Public Procurement Act, wholesale agreements, lack of knowledge about agriculture, limited resources and the lack of having an official in charge of protecting the interests of agriculture. However, Södertälje municipality works hard to increase local procurement and find innovative ways to support farmers through leases. There is much more that the municipality can do, both through direct and indirect influence, but more conscious action from the municipality is needed.

Keywords: Södertälje municipality, farmers, municipal officials, animal husbandry, challenges, action theory, agency, empowerment.

Innehållsförteckning

Tabellförteckning	7
1. Inledning	8
1.1 Syfte och frågeställningar	9
2. Bakgrund	10
2.1 Kommunen och jordbruket.....	10
2.1.1 Jordbrukarens kontakt med myndigheter	10
2.1.2 Södertälje kommun.....	11
2.1.3 Vad gör andra kommuner?	13
2.2 Djur, resiliens och beredskap.....	14
2.2.1 Trender och målkonflikter	15
3. Teori	18
3.1 Handlingsutrymme	18
3.2 Egenmakt.....	19
4. Metod.....	21
4.1 Urval av intervjuade	22
4.1.1 Lantbrukarna.....	22
4.1.2 Kommunen.....	23
4.2 Analys av data.....	24
4.3 Etik	24
4.4 Självreflexion.....	24
4.5 Metodkritik.....	25
5. Resultat och analys	26
5.1 Lönsamhet och marknad	27
5.1.1 Lantbrukarens perspektiv	27
5.1.2 Kommunens perspektiv	29
5.1.3 Diskussion kring perspektiven	32
5.2 Stadsnära.....	35
5.2.1 Lantbrukarens perspektiv	36
5.2.2 Kommunens perspektiv	38
5.2.3 Diskussion kring perspektiven	39
5.3 Markexploatering och arrenden	40

5.3.1	Lantbrukarens perspektiv	40
5.3.2	Kommunens perspektiv	42
5.3.3	Diskussion kring perspektiven	44
5.4	Vilt & varg	45
5.4.1	Lantbrukarens perspektiv	46
5.4.2	Kommunens perspektiv	48
5.4.3	Diskussion kring perspektiven	49
6.	Slutsats	51
7.	Vidare forskning	54
	Referenser	55

Tack 61

Tabellförteckning

Tabell 1. Markförändring 2018-2023.....	12
Tabell 2. Djur i Södertälje 2018-2023.....	12
Tabell 3. Lista över intervjuade lantbrukare.	22
Tabell 4. Lista över intervjuade tjänstemän.	23
Tabell 5. Lista över identifierade utmaningar hos lantbrukare.	26

1. Inledning

På en konferens i Södertälje 2023 med temat beredskap och livsmedelsförsörjning pratade Södertälje kommun, Region Stockholm och Stockholms länsstyrelse om vikten av att öka livsmedelsproduktionen i länet och att det finns många förädlare men inte så många primärproducenter. När man dock pratar med lantbrukare i Södertälje kommun om deras verklighet hör man i stället om vilka svårigheter de har så till den graden att många är rädda för att de kommer att behöva lägga ner sina lantbruk. En del lantbruk har faktiskt redan lagt ner. Det är ett glapp här mellan vad Stockholms region och Södertäljes kommun säger sig vilja göra för att stödja lantbruk och den svåra verkligheten för många lantbrukare i Södertälje. Här ska det nämnas att Södertälje kommun är en av de kommuner med mest jordbruksmark i Stockholms region. Med andra ord om regionen vill främja primärproducenter, så borde Södertälje vara en given prioritering.

Denna uppsats kommer att fokusera på relationerna mellan lantbrukare och kommunen i Södertälje. Lantbrukare har det svårt över hela Sverige (Waldenström 2018; Hajdu et al 2020) och det har varit en långtgående trend mot färre jordbruksföretag och minskad areal jordbruksmark. På djurgårdar ser vi samma trend, gårdarna blir färre och djurbesättningarna blir större (Waldenström 2018; Jordbruksverket, 2006). Det är egentligen de nationella och regionala myndigheterna i Sverige som har flest befogenheter vad gäller jordbruk, inte kommunen. Men beredskapsfrågor har blivit allt viktigare i och med Ukraina-kriget och det försämrade säkerhetsläget i Östersjön. Det var precis det som delvis motiverade konferensen som jag nämner ovan. Frågan om beredskap sätter de långtgående trenderna i jordbruk i annat ljus och frågan är verkligen – som man sa på konferensen – hur kan man stödja primärproducenter i Stockholms region.

Frågan är så pass viktig att man kan fråga vad kommunen kan göra trots att det inte är kommunerna som har de främsta ansvaret vad gäller jordbruk. Det finns alltså begränsningar i vad kommuner kan göra för att stödja jordbruk. Å andra sidan påverkar de kommunala verksamheterna lantbruket inom sina gränser, genom till exempel markexploatering, var de bygger bostäder, pris för arrenden på kommunal mark och hur mycket kommunen kan upphandla lokalt. Kommunen har med andra ord stor indirekt och direkt påverkan på lantbrukarna och är den myndighet som ligger närmast lantbrukarna på en daglig basis. Det är i alla fall så att

jordbruksfrågan börjas väckas på kommunnivå runt om Sverige. Södertälje kommun har till och med en livsmedelsstrategi där det står att de vill att primärproduktionen ökar (Södertälje, 2022).

Jag kommer främst att fokusera på djurhållning därför att det är djurhållningen som verkar särskilt utsatt i Södertälje. Det finns ett argument att vi ska minska djurhållningen då djur sägs ha en stor klimatpåverkan. Dock kan man argumentera utifrån ett beredskapsperspektiv att djurhållningen är viktig för att trygga tillgång till en varierad kost i kristider. Dessutom om man ska ställa om till ekologiskt jordbruk så kommer man att behöva djur för gödsling. Man kan diskutera hur många djur det behövs – det är komplicerade trade-offs. Som det är nu går dock antalet djur i jordbruket ner överlag. Mot bakgrund av denna trend kan man argumentera för att vi behöver ha kvar djur i våra jordbrukssystem.

1.1 Syfte och frågeställningar

Syftet med denna uppsats är att undersöka vad Södertälje kommun kan göra åt minskningen av antalet lantbrukare som håller på med djurhållning i kommunen, och på vilket sätt kommunen begränsas i att motverka trenderna vi ser i dagens jordbruk.

Mina forskningsfrågor är:

- Vilka utmaningar upplever lantbrukare som bedriver djurhållning i Södertälje kommun?
- Vad möter Södertälje kommun för möjligheter och hinder gällande stöd till lokal djurhållning?

2. Bakgrund

I detta avsnitt presenteras bakgrunden till arbetet som består av kort presentation om kommunen och jordbrukarens relation samt hur Södertälje kommun arbetar följt av en omvärldsanalys av vad andra kommuner har för projekt för att stötta lantbrukare. Därefter kommer lite kort information om vikten av djur i relation till beredskap samt information kring både jordbrukets historia och trender framåt.

2.1 Kommunen och jordbruket

Kommunen är en politiskt styrd statlig organisation som har i uppgift att tillhandahålla olika typer av samhällsservice¹ för sina medborgare (SKR, 2021). Kommunen ska planera för stadens utveckling, byggen/bostäder, vatten och avlopp samt avfallshantering (ibid). Även räddningstjänst och delar av kollektivtrafiken faller inom kommunens ansvar (ibid).

2.1.1 Jordbrukarens kontakt med myndigheter

En lantbrukare har många olika myndigheter att förhålla sig till. Jordbruksverket, eller Statens jordbruksverk (SJV), är en förvaltningsmyndighet som har i uppdrag att “främja en ökad och hållbar matproduktion och god djurvälstånd i hela Sverige” (Jordbruksverket, n.d.). Det är den myndighet som arbetar på jordbrukspolitiska arenan och har ansvar för frågor såsom jordbruk och djurhållning (ibid). Det är hos SJV som lantbrukaren ansöker om EU-stöd och det är också myndigheten som sedan utför kontroller för att kolla om ansökningarna stämmer (ibid). Länsstyrelsen är ytterligare en myndighet som lantbrukaren har kontakt med, de ansvarar för djurskyddskontroller, bidrag för rovdjursavvisande stängsel och ersättning för tagna djur. Kommunen utför miljökontroller hos lantbrukare och påverkar dem till exempel genom stadsplaneringen.

¹ Denna samhällsservice innefattar bland annat olika typer av barnomsorg, skola, vuxenutbildningar, svenska för invandrare, socialtjänst, omsorg för äldre samt omsorg för personer med funktionshinder.

2.1.2 Södertälje kommun

Södertälje kommun har en tydlig vision för lantbruket i kommunen som väl hänger ihop med den “kost vision” de har för kommunen. De arbetar med en kostmodell som heter “Diet-for-a-green-planet” vilket innebär, förutom ett fokus på att äta mindre kött och mer grönsaker, fullkorn och baljväxter (Södertälje kommun, 2024b), att de vill ha ekologiska kretsloppsjordbruk, som skapar en balans mellan vad de förbrukar på gården och vad de återför till markerna (MatLust, 2023). Dessa kretsloppsjordbruk ska producera miljömässigt hållbar och hälsosam mat och det är den typen av mat som kommunen vill att sina medborgare ska konsumera, gärna genom offentliga måltider. Södertälje kommun kan dock inte producera tillräckligt med mat till alla i kommunen då de har en begränsad mängd jordbruksmark på 10 000 hektar (Södertälje kommun, 2022). Även om kommunen skulle få människor att ändra sin konsumtion till att passa in modellen “Diet-for-a-green-planet” så skulle kommunen ändå endast kunna försörja hälften av sina invånare (ibid). Detta innebär att Södertälje kommun kommer att vara beroende av andra kommuner och regioner för sin livsmedelsförsörjning. Södertälje kommun är känt runt om i Sverige för sitt hårda arbete kring offentlig måltid (DN, 2024) men har även tillsatt en del strategier för att driva kommunen till att bli mer miljömässigt hållbar och öka kommunens beredskap- och livsmedelsförsörjning förmåga. Kommunen har bland annat tagit fram diverse strategier för odling, gröna områden, pollinering, samt vatten- och livsmedelsförsörjningen (Södertälje kommun, 2024a).

Jag har valt att fokusera min uppsats på Södertälje kommun och lantbrukarna inom kommunen utifrån att, som nämnts i inledningen, Södertälje är väsentlig för Region Stockholms mål att öka andelen primärproducenter i regionen (Länsstyrelsen Stockholm, 2019). För att ge mer bakgrund till varför Södertälje är väsentligt för regionen är det värt att nämna att av Stockholms regions totala areal är endast runt 912 km² jordbruksmark jämfört de närliggande regionerna Sörmland med 1394 km² och Uppsala med 1766 km² jordbruksmark (SCB, 2023a). Stockholms regionen har trots det låga siffrorna jordbruksmark ungefär 7 gånger så stor befolkning än sina angränsade län (SCB, 2023b). Södertälje är dessutom en av Stockholmsregionens största landsbygdskommuner och Norrtälje är den kommun som har mest jordbruksmark i regionen (Karlsson, 2018). Här behövs det en samlad kraft i länet för att öka den totala livsmedelsproduktionen vilket gör Södertälje kommun viktigt för Stockholms regionens totala livsmedelsförsörjning. Ytterligare en faktor som gör Södertälje intressant att titta på är att Södertälje har mycket stadsnära jordbruk vilket kommer med utmaningar men också möjligheter. Södertäljeområdet har även en vargstam vilket påverkar många lantbrukare. Detta är ett ämne som engagerar många och med den ökade spridningen av varg blir det allt viktigare för lantbrukare, kommuner och staten att samarbeta och hitta lösningar

tillsammans. Vargfrågan ger uppsatsen ytterligare en dimension och kan intressera flera.

Trenderna i Södertälje gällande jordbruksmark och djurantal ser ut som i nedanstående tabell visar. Det är värt att nämna att detta inte är unikt för Södertälje kommun utan att det är liknade trender över hela landet (Waldenström 2018; Hajdu et al 2020).

Tabell 1. Markförändring samt antal jordbruksföretag i Södertälje kommun 2018-2023..

	2018	2023
Åkermark	9286 hektar	9088 hektar
Betesmark	1043 hektar	985 hektar
Andel ekologisk	14,7 %	25,6 %
Antal jordbruksföretag	157 stycken	149 stycken

Enligt statistik från den kommunala LRF gruppen (Södertäljes kommungrupp i LRF, 2024).

Tabell 2. Djur i Södertälje kommun 2018-2023.

	2018	2023
Kor för mjölkproduktion	442	489
Kor för uppfödning av kalvar	301	209
Kvigor, tjurar och stutar	408	501
Kalvar, under 1 år	473	477
Baggar och tackor	961	428
Lamm	1028	260
Totalt	3613	2364

Enligt statistik från den kommunala LRF gruppen (Södertäljes kommungrupp i LRF, 2024).

I Södertälje har antalet boskapsdjur minskat med 1249 individer sedan 2018, varav de flesta får och lamm, och några av de stora gårdarna har på senaste åren lagt ner (Land, 2018; SVT, 2022; LT, 2022).

2.1.3 Vad gör andra kommuner?

Det finns flera kommuner runt om i Sverige som väljer att agera mer fokuserat kring beredskapsfrågorna och agerar mer riktat mot lantbrukare. Exempelvis har Härjedalens kommun sedan 2016 arbetat med ett upplägg som kallas "ko-på-rot". Systemet går ut på att kommunen skickat ut förfrågningar till alla registrerade lantbrukare med djurhållning och ber om att få köpa kalvar vid födsel samt skötsel av kalven fram till slakt (LRF, 2023). Kostchefen på Härjedalens kommun Åke Remén säger under ett telefonsamtal att allt detta sker under direktupphandlingsgränsen på 700 000 kr. Han fortsätter med att berätta att Ko-på-rot underlättar för lantbrukare då de kan planera bättre och vet redan vid födsel antalet kalvar som kommunen kommer köpa. "Det är den modellen vi vill ha! Det ska inte vara krångligt för lantbrukaren med upphandlingsavtal" (Kostchefen på Härjedalens kommun Åke Remén, maj 2024).

I Ludvika kommun hade de mellan 2016-2019 kommunala kor då det i princip inte fanns några lantbrukare som höll på med djurhållning inom kommunen (MATtanken, 2018; Ludvika kommun, n.d.). Syftet med projektet var att de kommunala korna skulle bidra till att skapa och bevara de öppna landskapen samt bidra till ökade naturvärden och den biologiska mångfalden. Projektet skulle även föra med sig en ökad tillgång på lokalproducerat nötkött till de kommunala köken, ökade möjligheter till arbetstillfällen för personer långt från arbetsmarknaden, främja integration, öka kunskapen kring lantbruk och djur i skola och barnomsorg, samt möjliggöra användandet av grön rehabilitering. Projektet var ett samarbete med kostorganisation och det anordnades utbildningsträffar med storkökspersonalen i användning av udda styckdetaljer. Korna användes även i skolan där elever fick åka på studiebesök hos korna. Tanken med projektet var att det skulle bli en permanent lösning och att antalet kor i kommunen skulle öka och att det även skulle kunna bli en lokal kommunal köttproduktion för skolor, äldreomsorg med mera. I kontakt med Ann Eriksson, f.d. husdjursagronom med ansvar för projektet på Ludvika kommun, förklarade hon att projektet tyvärr avvecklades tidigt då det kostade mer än det smakade för de politiker som tog över vid det politiska maktskiftet.

I flera kommuner arbetas det med att öka livsmedelsproduktionen i kommunen och att minska exploateringen av jordbruksmark. Wästfelt och Zhang (2016) berättar i en artikel att Göteborgs Stad arbetar med att vid utarrendering av kommunal jordbruksmark så prioriteras det att arrendera ut större marker till de som arbetar

med livsmedelsproduktion och arrendera mindre gårdar till de som håller på med hästnäring. Detta då det ger livsmedelsproducerande lantbrukarna en säkrare tillgång till mark (ibid).

Att arrendera mark är vanligt. Enligt Wästfelt och Zhang (2018) arrenderades ungefär 40 procent av all jordbruksmark i Sverige år 2010 och markarrenden har kommit att spela en mer betydande roll för många lantbrukare. För kommunala arrendatorer finns svårigheter i att få kommunen, som markägare, att investera i underhåll av jordbruket (ibid). Lantbrukaren vill göra investeringar för att förbättra produktionskapacitet i jordbruket medan kommunen ofta verkar vilja avvakta och ha kvar marken som en möjlighet för att eventuellt kunna utvidga staden (ibid).

Vi ser även att det på flera håll i landet arbetas det med att få till förändringar i vår matkonsumtion genom olika projekt så som "Brax istället för lax" som syftar till att få oss i Sverige att äta mer brax som just nu ofta fångas som biprodukt och slängs (Axfoundation, n.d; Landsbygdsnätverket 2024. Braxen uppfattas inte som en så attraktiv som matfisk utan istället importerar Sverige mycket fisk, detta projekt hoppas motverka denna import (ibid). Södertälje lyfte projektet under en av deras konferenser 2023 som ett bra initiativ på ett mer hållbart fiske. Vi har även projekt som "Ät UPPsala län" som syftar till att bland annat öka kunskapen och intresset hos konsumenterna för lokalproducerad mat (Länsstyrelsen i Uppsala, n.d.). Även RISE projekt "Finest" syftar till att få folk att äta mer hållbar och hälsosamma växtbaserade livsmedel (RISE, 2023).

2.2 Djur, resiliens och beredskap

Under de senaste åren har Sveriges låga självförsörjningsgrad och behovet av en ökad livsmedelsberedskap diskuterats på olika nyhetskanaler och medier (MSB, 2018). Skämtsamt, men inte långt ifrån sanning, skrivs det att vi i Sverige under krig endast skulle kunna äta morotskaka (LT, 2023; Land, 2023). Detta då vi är självförsörjande på morot, spannmål, ägg och socker samtidigt som vår totala självförsörjningsgrad ligger på runt 50% (LRF, n.d.). När det kommer till kött var vi 2021 självförsörjande på nötkött, 83% på griskött, 76% på fågel, 31% på lamm och 73% på mejeri (ibid). Det är bra men vi ska ha i åtanke att vi beroende av olika insatsmedel som gör det möjligt för oss att producera mat. Den sårbarheten märktes tydligt av under både coronapandemin och efter Rysslands invasion av Ukraina då både drivmedelspriser och insatsvarornas priser ökade (SLU, 2022). För att vi ska kunna odla och producera mer mat behöver behövs jordbruksmark² men vi ser idag

² Under beteckningen jordbruksmark ligger både ängsmark och åkermark

att arealen jordbruksmark minskar. Andelen åkermark i Stockholms län har sedan 1975 minskat med 23% (Sveriges miljöförhållanden, n.d.).

År 2015 beslutade Sverige att bygga upp totalförsvaret, som tidigare hade nedrustades runt 1991 (Svensson, 2023), då man ansåg att det var ett försämrat säkerhetspolitiskt läge speciellt kring Östersjön (Envik, 2022). Det var flera situationer i början av 2000-talet som ledde till detta beslut, bland annat stormen Gudrun och skogsbränderna 2014 (Utrikespolitiska institutet, 2024). Oroligheterna vid Östersjön efter invasionen av Krimhalvön (ibid) och ubåtsjakten i Stockholms skärgård blev en ögonöppnare (Utrikespolitiska institutet, 2015). Sveriges regering ville få till en ökning av svenska livsmedelsprodukter vilket resulterade i att regeringen 2017 la fram en proposition (2016/17:104) som syftade till att öka den svenska livsmedelsproduktionen och självförsörjningsgraden. Tillväxtverket tog tillsammans med Jordbruksverket då fram en nationell livsmedelsstrategi (LRF, n.d.a; Tillväxtverket, n.d.). År 2019 tog Länsstyrelsen i Stockholm fram en regional livsmedelsstrategi som ska ha förankring i de nationella målen men riktar sig mer till de regionala förutsättningarna (Länsstyrelsen Stockholm, 2019) och 2022 tog Södertälje kommun fram sin livsmedelsförsörjningsstrategi (Södertälje kommun, 2022). För de flesta länder idag betraktas livsmedelsproduktionen som en viktig försvars- och säkerhetspolitisk fråga (MSB, 2018). Trots att livsmedelsfrågan är aktuell är endast 7% av Sveriges landareal jordbruksmark (SCB, 2023).

2.2.1 Trender och målkonflikter

Att jordbruksmarken minskar är en nationell trend och flera forskare inom jordbrukssektorn trycker på att det nuvarande skyddet mot exploatering av jordbruksmark inte är tillräckligt starkt (Granvik et al. 2015; Öhlund et al. 2020) och att skyddet borde stärkas och jordbruksmarken göras till ett riksintresse³ (Slätmo, 2017; Öhlund et al. 2020; Granvik et al. 2015). Trots att många kommuner har en ambition om att bevara jordbruksmark är den nuvarande lagstiftningen öppen för tolkning och garanterar inte att marken skyddas (Öhlund et al. 2020; Granvik et al. 2015). Granvik et al. (2015) hävdar att "i praktiken är jordbruksmarken dåligt skyddad. Det är upp till var och en av de 290 kommunerna i Sverige att tolka vad som menas med viktigt allmänintresse, medan ingen central myndighet har till uppgift att övervaka skyddet av jordbruksmark från stadsutvecklingen". Forskning visar att ekonomiska faktorer ofta vinner många kommunala debatter kring exploatering av jordbruksmark (Öhlund et al. 2020; Granvik et al. 2015).

Stadsnära jordbruk är extra utsatt för markexploatering vilket är problematiskt då det ofta är runt städerna som vår mest produktiva jordbruksmark ligger (Granvik et

³ Ett riksintresse är ett mark- eller vattenområde som har bedöms ha en nationell betydelse olika samhällsintressen. Ingrepp på området får endast göras om de inte påtagligt skadar området.

al. 2015). Jordbruksmark av hög kvalitet måste enligt Öhlund et al. (2020) skyddas för att kunna säkerställa framtida livsmedelsförsörjning. Enligt Wästfelt och Zhang (2016) borde bland annat förvaltnings- och anpassningsstrategier upprättas för att säkerställa jordbrukets ställning och framtida konkurrenskraft i en värld av urbanisering och globalisering. Efterfrågan på jordbruksmark förväntas dessutom att öka med 50 procent i Sverige till år 2050 (Öhlund et al. 2020) vilket också är då EU pekar ut att vi behöver fördubbla världens livsmedelsproduktion för att kunna försörja den växande befolkningsutveckling som vi ser (EU, n.d.).

Stadsnära jordbruksmark används inte bara i jordbruksändamål. En trend som påverkar jordbruket, speciellt stadsnära jordbruk, är konkurrensen inne från städerna. Vissa gårdar konverteras till hästgårdar istället för att brukas för jordbruksändamål och livsmedelsproduktion. Denna trend gör det svårt för intressenter som exempel unga lantbrukare, att köpa gård och bedriva livsmedelsproduktion, eftersom jordbruksbarmark är eftertraktad av hästägare. Dessutom innehar ofta den nya gruppen av intressenter, hästägare som bor inne i städer, ett större kapital som krävs för att kunna göra en insats för att köpa jordbruksmark än intressenter utanför städerna (SCB, 2024). Enligt Jordbruksverket finns 76 % av alla hästar inom större tätorter eller i tätortsnära områden (Jordbruksverket, 2016). Utöver det faktum att hästägare från städerna köper jordbruksbarmark, har deras markanvändning en påverkan som inte nödvändigtvis uppmärksammas i hållbarhetssammanhang. Det finns lantbrukare som uttrycker att det nästan uppfattas som att hästnäringen flyger under radarn trots att de också har en klimatpåverkan (Land, 2021).

Historiskt sett har djur varit en slags framtidssäkring (Meyer Von Bremen & Rundgren, 2020). Många har nog hört uttrycket att “äng är åkers moder”, detta syftar till att boskapen betade ängen sommartid samt att man slog ängen för att ta hö till djurens vinterbehov. Gödslet från vinterns installning användes sedan för att gödsla åkrarna och få bättre skördar. Detta visar på symbiosen vi länge har haft med djuren under historien. Tack vare djuren har man under svårare förhållanden kunnat överleva vilket utan dem inte hade kunnat vara möjligt (Meyer Von Bremen & Rundgren, 2020). Djuren har en viktig funktion att fylla när det kommer till beredskap, de är en garanti och matförråd under vinterhalvåret då vi inte kan odla i Sverige (ibid).

När det talas om kriser idag talar man ofta om två olika kriser, klimatkrisen och krig. Under krig när det råder en osäkerhet kring tillgången på livsmedel kan enskilda länder införa exportrestriktioner för att kunna trygga livsmedelsförsörjningen i det enskilda landet (SLU, 2022), vid sådana tillfällen kan djurens roll bli ännu mer tydlig och viktig. Vi vet redan nu att svenska lantbrukare är till stor del både importberoende och transportberoende (MSB, 2018). Djuren har

fått bli syndabockar för klimatkrisen men de har en viktig roll att fylla i både arbetet för att minska klimatpåverkan och hjälpa oss bygga upp svensk beredskap igen (Meyer Von Bremen & Rundgren, 2020). Förutom materiella produkter såsom kött, ägg, mejeriprodukter, läderprodukter, gelatin/förtjockningsmedel, och gödsel bidrar även djur med flera mervärden såsom naturvård i form av öppna landskap, kulturmiljövärden och ökad biologisk mångfald.

3. Teori

I detta kapitel presenterar jag de analytiska begrepp och teorier som jag valt att använda mig av för att bättre förstå mitt empiriska material. Genom att tillämpa de nedan beskrivna analytiska begreppen hoppas jag kunna belysa och beskriva den situation och begränsningar som lantbrukarna upplever. Begreppen ska även hjälpa att beskriva motgångar som kommunen står inför när det kommer till att stötta lantbrukarna. Begreppen jag har valt är handlingsutrymme och egenmakt.

3.1 Handlingsutrymme

Agens, är ett brett begrepp som många olika sociologer har tolkat. Enligt Inglis & Thorpe (2018) beskrivs många sociologiska teorier kring agens som handlingsutrymme, och individens förmåga att göra och agera efter sina personliga val. Inom teorierna sätts agens ofta i relation till struktur (ibid). Strukturer i detta sammanhang är bland annat de institutionella och ekonomiska faktorerna runt om oss i samhället. Institutionella faktorer kan vara normer, traditioner, värderingar eller myndigheter och staten (ibid). Ofta diskuteras aktörens möjlighet att agera, alltså deras handlingsutrymme, utifrån de olika strukturer som påverkar aktören, samspelet och interaktionerna studeras (ibid). Guetschow et al. (2021) nämner att handlingsutrymmet som begrepp är dynamiskt i den meningen att det kan förändras som svar på policyförändringar, förändringar i samhällets värderingar, förändrad marknadsstruktur med mera.

Inom agens talas det ofta om autonomi, vilket är rätten till självbestämmande. Autonomi utgörs av två delar, handlingsfrihet och handlingsförmåga (Wittberg, 2020). Har personen i fråga handlingsfrihet och handlingsförmåga så har personen autonomi, det vill säga personen har agens att utöva sina val. (ibid). Handlingsfrihet handlar om att ha frihet att agera utifrån angivna regler, lagar och sociala normer vid beslutsfattandet (ibid). Handlingsförmåga handlar om att kunna nyttja handlingsfriheten (ibid). Wittberg (2023) beskriver, utifrån ett perspektiv från byråkratin, att för att autonomi ska uppnås krävs det att personen i fråga har handlingsförmågan att kunna nyttja den handlingsfrihet personen har. Nyttjandet av autonomi bygger in sin tur på att personen vill, kan och förstår hur den ska använda sin handlingsfrihet.

Handlingsutrymme som begrepp ska hjälpa mig att identifiera om lantbrukarna eller kommunen har ett begränsat handlingsutrymme eller om det är något annat som gör det svårt för parterna att utöva val. Det kommer förhoppningsvis även kunna hjälpa till att identifiera *var* handlingsutrymmet begränsas. Är det på grund av exempelvis institutionella och ekonomiska faktorerna.

3.2 Egenmakt

När jag läste om agens, eller handlingsutrymme, kände jag att det lät som att det gick hand i hand med begreppet egenmakt då egenmakt påverkar handlingsutrymmet. Egenmakt, eller empowerment som de kallas på engelska, är ett brett begrepp som ofta används inom forskningsområden som socialt arbete. Askheim & Starrin (2007) säger att egenmakt är då vi har kontrollen och makten över valen i våra liv. Detta stämmer bra överens med Kabeer (1999) beskrivning av begreppet makt och egenmakt. Kabeer (1999) beskriver det som; makten att ha förmågan att utöva val, maktlöshet är därav nekandet av val. Begreppet kan man säga relaterar till människors påverkansmöjligheter och att ha friheten att kontrollera sina liv.

Enligt Kabeer (1999) finns det tre dimensioner som påverkar vår förmåga att utöva val.

- Resurser, vilka utgör förutsättningarna för att göra val
- Agens eller handling, vilket är processen för att utföra valen
- Förmågor, som blir resultatet av de resurser och handlingar man gör

Dessa dimensioner utgör tillsammans vår förmåga att välja och agera utifrån våra val. I Kabeers (1999) definition är resurser inte bara materiella eller ekonomiska resurser utan kan även vara mänskliga och sociala resurser som bidrar till en ökad förmåga att utöva val. Huruvida tillgången till dessa resurser finns eller inte är kopplade till både regler och normer som i sin tur påverkas av olika typer av institutionella arenor. För att förtydliga kan dessa regler och normer ge vissa aktörer auktoritet över andra aktörer. Exempelvis har en kommun som markägare rådighet över marken som de arrenderar ut till en lantbrukare samtidigt som lantbrukaren har rådighet över hur marken brukas. Detta kan få som följd att somliga inte har auktoritet över sina resurser.

Agens är i Kabeers (1999) definition mer än bara den fysiska handlingen och förmågan att sätta mål och agera utefter dem. Agens innefattar även de värderingar som driver personers agerande och motivationen bakom dess handlingar. Kabeer

(1999) beskriver även att det finns så kallad positiv agens och negativ agens i relation till makt. Den positiva agensen syftar till att ha makten att påverka sina egna livsval, sträva efter sina mål och att kunna göra motstånd (ibid). Den negativa agensen syftar till att ha makt över någon eller något, att kunna begränsa andras handlingsfrihet och handlingsförmåga genom bland annat våld, utpressning, tvång eller hot (ibid). I detta fall kan positiv- och negativ agens vara relevant när jag analyserar kommunens roll i arbetet att stärka lantbrukarna. Jag hoppas även att det kan hjälpa mig att belysa när det handlar om hur kommunen direkt eller indirekt påverkar lantbrukarnas handlingsfrihet och handlingsförmåga då exempelvis kommunens makt över en reglering direkt eller indirekt kan påverka lantbrukarnas verksamheter, antingen åt ett positivt håll eller åt ett mer negativt håll.

Dessa begrepp kan hjälpa mig besvara mina frågor om lantbrukarna och kommuntjänstemännen har egenmakt att bestämma över sina val. Jag hoppas även att det ska hjälpa mig att svara på *var* begränsningarna går inom egenmakten som försvårar det för lantbrukaren och kommunen.

4. Metod

I detta kapitel presenteras metoden som använts för denna uppsats samt diskussioner gällande urval av de intervjuade, forskningsetik, självreflektion samt metodkritik.

Uppsatsen bygger på en kvalitativ intervjustudie där lantbrukare och tjänstemän i Södertälje kommun har intervjuats. Intervjufrågorna som har använts utformades efter en omvärldsbevakning och bakgrundsanalys. De lantbrukare som intervjuades blev jag tipsade om av LRF:s kommungrupp men även de intervjuade lantbrukarna tipsade mig om ytterligare personer. Detta då jag ville få med mig så många som möjligt samt en så stor variation som möjligt. Alla intervjuer med lantbrukarna skedde på lantbrukarens gård eller hemma hos mig, ofta över en fika för att bidra till en mer avslappnad stämning. Att hålla intervjuer fysiskt rekommenderats av Robson & McCartan (2016) då det blir lättare att kunna läsa av icke verbala signaler samt lättare att be om mer utvecklade tankar kring de delar som man anser vara relevanta för den forskning man bedriver. Med detta sagt blev tre av fyra intervjuer med kommunens tjänstemän digitala på grund av sjukdom. I dessa fall hade jag inga alternativ än att göra online-intervjuer.

Jag använde en semistrukturerad intervjumetod då den syftar till att nysta i hur personer upplever sin verklighet, hur de tänker och känner (ibid). Vid semistrukturerade intervjuer skrivs ofta en frågeguide i förväg som man under intervjun kan använda som en checklista med öppna ingångsfrågor och sedan mera distinkta, precisa underfrågor som man anpassar utifrån intervjun (ibid). Frågeguiden agerar då som stöd för den som intervjuar och är menad att vara flexibel och kunna ändras utifrån hur intervjun går. Kanske ändras ordningen av frågorna eller hur de ställs och kanske upplever man att vissa frågor inte är relevanta och väljer att utesluta dem helt (ibid). Kvalitativa intervjustudier kännetecknas ofta med att de är mer följsamma i den mån att den intervjuade personen kan vara med och styra intervjun i den riktning som de också vill dra den åt. Som intervjuare måste man dock kunna leda frågorna tillbaka till det övergripande syftet, därav semistrukturell.

Datainsamlingen bestod av två delar. Del ett var intervjuerna med lantbrukare samt identifiering och kategorisering av olika utmaningar som lantbrukarna beskrev för

att under del två ta kontakt med kommunen för att titta närmare på deras möjligheter och utmaningar gällande stöd för utmaningarna som lantbrukarna upplevde.

Då frågeställningen i uppsatsen syftar till varför djurhållningen i Södertälje kommun minskar och inte varför andelen kor eller får minskar var det viktigt att intervjua en så stor variation av lantbrukare (alla med djurhållning) som möjligt. Mitt fokus låg även på lantbrukare som till större del livnär sig på sin djurproduktion, med andra ord intervjuades inga hobby- eller månskensbönder⁴.

4.1 Urval av intervjuade

Här nedan presenteras hur urvalet av det intervjuade gått till och en kort presentation av de intervjuade.

4.1.1 Lantbrukarna

Som nämnts ovan fick jag kontakt med lantbrukare i kommunen via Lantbrukarnas Riksförbund (LRF):s lokala kommungrupp, Södertälje kommungrupp i LRF Mälardalen. Efter intervjuerna bad jag alltid lantbrukarna själva om tips på andra i branschen som jag skulle kunna intervjua. Min ambition med de jag intervjuade var att de skulle representera en bredd av lantbrukare med olika djurslag (nötkreatur, mjölkkor, får, gris, mm) samt att jag skulle intervjua både verksamma och lantbrukare som lagt ned sina verksamheter. Mitt mål var att intervjua två verksamma lantbrukare och två lantbrukare som lagt ner sina verksamheter inom varje delnäring (nötkreatur, mjölkkor, får, gris, mm) men på grund av att det fanns en begränsad andel lantbrukare i kommunen gick detta inte.

Nedan här visas en kort sammanställning av de lantbrukare som intervjuades.

Tabell 3. Lista över intervjuade lantbrukare.

	Produktion	Verksamhetsgrad	Produktionsätt	Ägandeform	Metod	Utförd
Lantbrukare 1	Gris	Avvecklad	Konventionell	Markägare	Inspelad	Mars, 2024
Lantbrukare 2	Kor (kött)	Verksam	Ekologisk	Arrendator (kommunal)	Inspelad	Mars, 2024

⁴ Med hobby- och månskensbönder menas personer som har andra heltidsjobb men sysslar med lantbruk vid sidan av eller bor på en gård med en mindre djurbesättning.

Lantbrukare 3	Kor (mjölk)	Verksam	Konventionell	Markägare	Inspelad	April, 2024
Lantbrukare 4	Kor/får (kött)	Verksam	Ekologisk	Markägare	Inspelad	Mars, 2024
Lantbrukare 5	Kor (kött)	Verksam	Ekologisk	Markägare	Inspelad	Mars, 2024
Lantbrukare 6	Får (kött)	Verksam	Konventionell	Arrendator (privat)	Inspelad	Mars, 2024
Lantbrukare 7	Får (kött)	Avvecklad	Ekologisk	Markägare	Inspelad	Mars, 2024

4.1.2 Kommunen

För att komma till rätt person som arbetade med de utmaningar som rör lantbrukarna träffade jag först en tjänsteman från strategienheten som sedan kunde lotsa mig vidare till rätt person. Nedan här visas en kort sammanställning av de tjänstemän som intervjuades samt vilken enhet de arbetar på.

Tabell 4. Lista över intervjuade tjänstemän.

	Representerande enhet	Metod	Utförd
Kommuntjänsteman 1	Strategienheten	Inspelad	April, 2024
Kommuntjänsteman 2	Samhällsbyggnadsenheten	Anteckningar	Mars, 2024
Kommuntjänsteman 3	MatLust*	Inspelad	April, 2024
Kommuntjänsteman 4	Kostenheten/MatLust*	Anteckningar	Mars, 2024

*MatLust, är en del av näringslivsenheten på Södertälje kommunen och är en regional nod som arbetar för utveckling av ett innovativt och hållbart livsmedelssystem. Dock får MatLust på grund av finansieringen, som till stor del kommer från regionalfonden, inte rikta sig mot primärproduktionen.

4.2 Analys av data

De identifierade utmaningarna som nämnts var lönsamhet, administration, osäkerhet, okunskap, att vara ett stadsnära jordbruk, markexploatering och vilt/varg. I valet av vilka av dessa utmaningar jag tittat vidare på har jag valt dem jag ansåg att kommunen skulle kunna påverka, direkt eller indirekt. Faktorer som rör exempelvis osäkerhet kring väder/klimat eller den globala marknaden är svårt för kommunen att påverka valdes därför bort och faktorer som jag anser att kommunen kan påverka såsom exempelvis stadens utveckling och expansion, lönsamhet har jag därför har jag valt att titta vidare på. Utifrån intervjuerna med lantbrukarna identifierades fyra teman som jag döpt till: lönsamhet och marknad, närheten till staden, markexploatering och vilt/varg. Inom dessa grupper kommer jag att titta på begreppen egenmakt och handlingsutrymme.

4.3 Etik

Inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning finns det fyra olika principer som man som forskare bör förhålla sig till (Creswell & Creswell, 2018). Dessa fyra principer är informationskravet, vilket innebär att de som intervjuats har blivit informerade av forskningens syfte samt hur intervjumaterialet kommer att hanteras; samtyckeskravet, vilket innebär att de som intervjuats själva har godkänt sin medverkan; konfidentialitetskravet, vilket innebär att identiteten och integriteten hos de intervjuade ska skyddas; samt nyttjandekravet, vilket innebär att intervjumaterialet endast kommer att användas i forskningsändamål (ibid). Alla intervjuade informerades om och accepterade kraven ovan. Jag har även lyft svårigheten att hålla lantbrukarna anonyma då det inte finns så många lantbrukare kvar och det kan vara lätt, framförallt inom kommunförvaltningen, att ta reda på vem som är vem. Trots det har alla valt att vara med.

En etisk aspekt som jag vill lyfta här är att jag fått många tips från den lokala LRF gruppen och att jag är medveten om att de bedriver en lobbyverksamhet. Dock vill jag säga att både de på LRF och lantbrukare som intervjuades samt övriga personer som jag pratat med i kommunen alla har gett ungefär samma tips på personer. Därmed gör jag bedömningen att rekommendationerna från LRF inte är vinklade eller bara omfattar en viss typ av lantbrukare som stödjer deras åsikter.

4.4 Självreflektion

Jag har valt att titta på Södertälje kommun eftersom jag själv är bosatt i kommunen. Jag är engagerad i landsbygdsutvecklingen av kommunen och i utvecklingen av

Sörmland som landskap. Det är därför en plats där jag lättare kan, genom mina redan etablerade kontakter, hämta information. Jag är en insider som redan har skapat tillit. Dock så finns det en risk för att vara partisk både gentemot lantbrukarna, då det är människor som jag kan komma att stöta på i mitt vardagliga liv, men även gentemot kommunen då de kan komma att ingå in min "yrkessfär".

4.5 Metodkritik

Under uppsatsens gång har utmaningar dykt upp men övervunnits. Kritik kan komma mot att jag inte har tillräckligt med intervjuer för att vara statistiskt representativt men jag vill i detta samband trycka på att detta inte är relevant för min studie. Syftet med studien är att göra en kvalitativ undersökning som för en djupdykning i perspektiv och utmaningar av lantbrukare i kommunen. Det är dessa perspektiv som är intressanta inte om informationsunderlaget är statistiskt representativt av populationen av lantbrukare i Södertälje trakten. Jag anser att jag uppnått kvalitativ mättnad. Kvalitativ mättnad, på engelska saturation, är när man börjar få samma svar från de intervjuade och det inte uppstår nya "teman" hos de intervjuade (Kvale & Brinkman, 2014; Teorell & Svensson, 2007). Enligt Mason (2010) borde forskare ha som riktlinje att uppnå "mättnad" då det är en indikator på att urvalet är tillräckligt stort.

Vissa luckor i uppsatsen kan uppstå på grund av mina prioriteringar. Jag har till exempel inte med ett regionalt perspektiv utan har valt att titta på frågorna från ett kommunalt perspektiv, då jag är intresserad av att ta redan på kommunens påverkansförmåga vad gäller lantbrukarnas utmaningar. Det hade dock varit både intressant och givande att få ett bredare perspektiv från region och länsstyrelse.

5. Resultat och analys

I detta avsnitt kommer jag att presentera resultatet från min empiri, det vill säga mina intervjuer med lantbrukarna och kommuntjänstemännen. Jag kommer även att göra en analys och försöka identifiera hur utmaningarna och möjligheterna kan förstås genom begrepp såsom handlingsutrymme och egenmakt. Denna analys kommer att ske löpande genom texten efter varje tema i resultatet under avsnitten ”diskussion kring perspektiven”. Som tidigare nämnt har jag valt att titta vidare på de utmaningar för lantbruket som jag anser att kommunen skulle kunna påverka. Jag har därför valt att titta vidare på lönsamhet och marknad, stadsnära, markexploatering och vilt/varg.

Här kommer en övergripande tabell över de utmaningar jag identifierade under intervjuerna med lantbrukare samt hos kommunen. Detta kommer att utvecklas mer i den flytande texten nedan.

Tabell 5. Lista över identifierade utmaningar hos lantbrukare.

Lönsamhet & marknad	Stadsnära	Markexploatering & arrende	Vilt & varg
Svårt att få lönsamhet i lantbruk	Stadsplanering	Minskning av jordbruksmark	Fridlyst
Svårt att sälja till offentlig sektor	Konkurrens om mark Smittspridning	Kontroll över resurser	Brist på kontroll Ingen förståelse

Med ett citat från Tomas Olsson, ordförande i LRF Mälardalen, ger vi oss nu in i att gräva i lantbrukarnas utmaningar:

“Vi kan och vi vill producera mat, ge oss bara rätt förutsättningar.” (LRF:s nyhetsbrev, 2024)

5.1 Lönsamhet och marknad

I detta avsnitt kommer lantbrukarens perspektiv kring lönsamhet och den lokala marknaden att presenteras samt kommunens perspektiv kring vad de kan göra för att hjälpa lantbrukaren med sin lönsamhet och hur de arbetar kring offentlig måltid. Avsnitten följs av en diskussion där jag analyserar utmaningarna i förhållande till mina teorier.

5.1.1 Lantbrukarens perspektiv

Utmaningarna kring lönsamheten kom snabbt upp på tal i alla intervjuer när det ställdes frågor kring vilka huvudutmaningarna med att bedriva djurhållning var. Alla lantbrukare var ense om att lönsamhetsnivån är den mest avgörande faktorn som påverkar om man har kvar sin verksamhet eller inte. Lantbrukare 1 säger i intervjun "Varför bönderna slutar? [...] Klart som fan att det finns en anledning till att folk slutar, och det stavas ekonomi och lönsamhet." De intervjuade berättade att lönsamheten beror på många faktorer som de inte kan påverka såsom bland annat väderförhållanden, skiftningen i pris på den internationella marknaden, både för att sälja varor och för att köpa in insatsmedel samt ändringar i politiken.

Trots hur viktig lönsamheten är var alla lantbrukarna eniga om att de drivs av något mer än bara ekonomiska faktorer och att om man har som mål att tjäna pengar så är lantbruket en sektor man vill hålla sig borta ifrån. Det är istället andra faktorer såsom personliga drivkrafter, värderingar, historiska aspekter som driver lantbrukarna att hålla sig kvar i branschen. "Jag kan inte tänka mig ett liv utan mina kor, det går inte." (Intervju med Lantbrukare 3). Samtidigt säger en annan jordbrukare att:

"Man måste ge förutsättningar för den som gör jobbet att göra det. Det är inget ideellt kall att vara jordbrukare. Ska det vara så då har de inga jordbrukare över tid." (Intervju med Lantbrukare 4)

Lantbrukare 4 drivs även den av icke ekonomiska faktorer men trycker under intervju på att det måste finnas lönsamhet i jordbruket och att om de inte skapas så kommer de inte finnas några lantbrukare kvar.

Trots att lantbrukarna som intervjuades vet att de inte får lika mycket betalt för sina produkter när de säljer till offentlig sektor ville mer än hälften av de intervjuade lantbrukaren gärna sälja sina produkter till kommunen. Dock upplevde de att kommunen inte verkar intresserade av att handla av dem.

"Det är som sagt lite frustrerande att inte de (politikerna) som talar om för oss hur vi bedriva vårt yrke och vår produktion fan inte serverar vår mat (i offentlig sektor), i någon större utsträckning. Det är ju faktiskt. Det är ju inte kul asså. Det är någon jävla dubbelmoral

någonstans som gör att man ibland har svårt att ta dom på allvar. Men då är vi tillbaka till ekonomin igen. Det är där det landar.” (Intervju med Lantbrukare 1)

Lantbrukaren fortsätter med att berätta att:

“Vi ska konkurrera med likvärdiga produkter från utlandet men de är ju för fan producerade på ett sätt som är olagligt i det här landet. Jag hade suttit i finkan om jag hade producerat de så. Den, den delen tycker jag är skitjobbig. Skitjobbig är den. När inte ens våra offentliga myndigheter och organisationer tycker att de kan stå upp för vår svenska lagstiftning när det gäller käk som dom alla säger sig värna så mycket om utan vi köper gärna någon billig produkt från utlandet just för att den är billig.” (Intervju med Lantbrukare 1)

Lantbrukare 1 menar på att Södertälje kommun inte alltid köper svenskt och heller inte köper lokal mat fast de offentligt betonar vikten av att köpa lokalproducerad mat. Tre av lantbrukarna tar upp att det borde för alla vara en självklarhet att svenskproducerad och lokal mat kostar mer än mat från utlandet och att det inte känns som att människor förstår detta. I Sverige har vi hårda regelverk både för matproducenter, men också för företagare. Som arbetsgivare ska man tillgodose goda löner, kompensera för föräldradighet och semester, saker som inte är självklara i andra länder. Det märks i flera av intervjuerna att det finns en stolthet i att producera mat men också en uppgivenhet och misstro till systemen skyntade fram.

“Skolmaten är ju. Är man engagerade i liksom vår livsmedelsproduktion och så här, så tycker man nog att skolmaten är något som ska prioriteras [...] våra ungar ska väl få mat ordentligt [...] det är hemskt om man ska vara ärlig. Det är ett samhälles misslyckande.” (Intervju med Lantbrukare 1)

Detta menar Lantbrukare 1 inte som riktad kritik mot just Södertälje kommun utan som en kritik mot Sveriges beslutsfattare. Lantbrukaren betonar att det är ett under att kommunen får ihop mat till alla elever och äldre med så knappa medel men att det är ett misslyckande av samhället att kommunerna och offentlig sektor inte har mera medel att jobba med.

Lantbrukare 6 var en av de lantbrukare som beskriver mer av ett ointresse av att sälja till kommunen: “Jag vill föda upp lamm och då är det jättebra att sälja till Scan [...] det passar mig”. Lantbrukare 6 förklarar att det ofta innebär en massa extra jobb och extra kostnaderna för lantbrukaren då den ska ta återtag på köttet⁵, marknadsföra det, skapa avtal med köpare, kunna förvara köttet, för att nämna några saker och menar på att lantbrukaren i stället vill fokusera på vad den är bra på, det vill säga att föda upp djuren. Lantbrukare 6 tillägger att:

“Därmed inte sagt att jag inte tycker att det är bra med kommunen som köper kött på nära håll och, men jag har aldrig blivit tillfrågad man jag skulle nog tänka många gånger innan och sen.

⁵ Att ta återtag av kött innebär att man efter att ha skickat djuret på slakt tar tillbaka köttet från sina djur.

Möjligen då skulle jag föreslå att dom tog kött. Att jag skickar mina får till Scan och så får dom hämta dom i Linköping.” (Intervju med Lantbrukare 6)

Lantbrukare 6 förklarar att priset på köttet skulle bli dyrare och lantbrukaren inte vill vara den som blir stående med kostnaderna. Lantbrukare 6 lägger till att kommunen inte verkar intresserad av lammkött och nog inte skulle vilja betala för merkostnaden för allt extra jobb som skulle tillkomma för lantbrukaren. Dessa frågor om vem som ska betala priset för merjobbet kom även upp i intervju med lantbrukare 7.

Gemensamt för alla de intervjuade lantbrukarna var uppfattningen om att kommunen inte har förståelse för hur produktionskedjan ser ut från uppfödning till slakt. Lantbrukare 6 tog upp att de skickar lammen på slakt på våren/försommar och poängterade att det bara pratas om säsong grönsaker och inte om säsongskött. Samma diskussion kom upp med lantbrukare 7 men då drogs samtalet till att handla mer om kommunens planeringsarbete.

”För då kommer inte man betäcka [...] det går inte att säga att vi kanske kommer köpa. [...] Jag kände att risken blir för stor för producenten. Kommunen tog ingen.” (Intervju med Lantbrukare 7)

Lantbrukare 7 menade här att en svårighet med att arbeta med kommunen är att de vill ha konstant tillgång till alla produkter men utan att ha långsiktig planering tillsammans med lantbrukaren för hur många djur som kommer köpas, när och till vilket pris. Enligt lantbrukare 6 och 7 blir det svårt för en lantbrukare att kunna leverera på det sättet, då det inte är så produktionen går till. Att lantbrukaren dessutom är den som får ta hela risken utan garanti om att varorna blir uppköpta gör det mindre attraktivt att jobba mot kommunen.

Lönsamheten är för alla de intervjuade lantbrukarna den viktigaste faktorn men många av dem drivs också av icke ekonomiska faktorer såsom viljan att sälja lokalt trots vetskapen om att de får mindre betalt för varorna. Lantbrukarnas vilja räcker inte till för att kunna få till försäljning till kommunen. Det kräver även att kommunen vill och kan köpa från lantbrukarna och att kommunen har bättre förståelse för hur produktionsvillkoren i branschen. Detta kommer vi att titta vidare på i följande avsnitt.

5.1.2 Kommunens perspektiv

Södertälje kommun har i många års tid jobbat med lokal mat inom offentlig måltid. ”Frågan har avpolitiserats vilket gynnar arbetet [...] det är en del av Södertäljes identitet, det är ingen sakfråga.” (Intervju med kommuntjänsteman 1). Kommuntjänsteman 1 menar på att arbetet kring offentlig måltid är så pass etablerat och inarbetat på kommunen att det inte påverkas av vilket politiskt parti som sitter

i majoritet. Kommuntjänsteman 1 fortsätter att beskriva arbetet kring den offentliga måltiden som är elden för kommunens hållbarhetsarbete. ”Där (på kostenheten och hos MatLust) finns elden hos engagemanget.” (Intervju med kommundiensteman 1).

Kommuntjänsteman 3 och 4 berättar i intervjuerna att Södertälje kommun vill hitta verktyg och vägar att köpa mer lokalproducerade livsmedel och att de arbetar utifrån konceptet “diet-for-a-green-planet” det vill säga: ”Ett sunt jordbruk, vad blir det för produkter, vad ska vi då äta [...] så långt som möjligt ekologiskt och helst från kretsloppsgårdar [...] sen lokalproducerat i säsong” (Intervju med kommundiensteman 3). Det är alltså inte konventionellt odlad mat från utlandet som kommunen vill köpa in. Vid frågor om hur mycket av det kött som köps in som är svenskt så svarar kommundiensteman 4 att det i princip är 100 procent. Andelen ekologiskt kunde kommunen inte svara på det men berättar att det är en väldigt liten del. Vid frågor om hur mycket som var lokalt hade kommunen inte heller statistik över köpen och kommundiensteman 4 förklarar att de inte har medel att utvärdera var maten kommer från och huruvida den ekologiska mat de köper in kommer från just kretsloppsgårdar eller inte.

Denna vision som kommunen har gör att kommun vill stötta ekologiska jordbrukare och vidare i intervju framkom att kommunen förhåller sig olika beroende på produktionen.

”På gris och fågel så har vi (samhället) ju byggt så sjuka system så egentligen så satsar ju inte vi på fjäderfä och gris. Gris delvis för att vi har så mycket invandrare så det serveras inte så mycket, det är inga stora mängder gris. Kyckling vill ju alla ha, alla gillar det men, men det är ju en sån vidrig uppfödning. [...] Vi har ju satsat mycket på att ta vara på [...] värphöns där man tar vara på ett kött som ofta förr brändes eller blev mink mat. Så vi jobbar ju väldigt mycket med hönskött men de är ju också en begränsad resurs [...] det arbetar vi mycket med att ta vara på en outnyttjad råvara.” (Intervju med kommundiensteman 3)

Denna typ av diskussion kring vilken matproduktion som var etisk eller oetisk kom även upp i intervjun med kommundiensteman 4 vilket tyder på att Södertäljes kommun inte vill lägga kommunala resurser på livsmedel som kommundienstemännen anser vara oetiska. Denna diskussion kring etisk/oetiska produktionsformer är inte något som tas upp i kommunens livsmedelsförsörjningsstrategi. Kommuntjänsteman 3 la till att: ”Lammkött är ingen prioriterad produkt [...] för offentlig måltid, det är inte så populärt.”. Detta varken bland kökspersonal eller unga. Denna osäkerhet kring vilka livsmedel som kommunen vill ställa sig bakom och prioritera blev ännu mer tydlig när kommundiensteman 4 berättade att det finns en osäkerhet till hur kommunen ska ställa sig till fisk då det enligt kommundiensteman 4 är fiskproduktion ohållbart, något som inte heller tas upp i kommunens livsmedelsförsörjningsstrategi.

Kommuntjänsteman 3 berättar vidare att:

”Livsmedelsstrategin är ju inte bara inriktad till primärproduktionen utan den är ju mycket mycket större och där vill jag säga att målsättningen i sig från kommunens sida är väl inte att det ska vara mer djurproduktion, utan att det ska vara en balans mellan jord och djur. Jordareal och djur för det är då man får ett hållbart jordbruk.” (Intervju med kommuntjänsteman 3)

Kommuntjänsteman 3 menar att det i livsmedelsstrategin inte explicit står att de vill öka produktionen utan att fokus ligger på att få till en balans mellan den jord och den produktion som finns inom kommunen. Trots den riktlinjen som kommunen vill att lantbruket och livsmedelsproduktionen ska ta så har kommunen en del regleringar att förhålla sig till, exempelvis gällande lagen om offentlig upphandling, LOU⁶:

”När det gäller offentlig måltid, där vill man ju gärna köpa lokala produkter men då har vi ju problemet med lagen om offentlig upphandling, LOU. Att man får inte ställa några geografiska krav.” (Intervju med kommuntjänsteman 3)

Med LOU hänvisar kommuntjänsteman 3 till Lagen om Offentlig Upphandling vilket går ut på att skydda den fria marknaden och fri konkurrens med bl.a. regler som förbjuder att offentlig upphandling sätter geografiska krav, som exempelvis ”Sörmland” eller ”Södertälje kommun”, när de skickar ut upphandlingsförslag.

Södertälje kommun försöker dock ständigt att hitta nya sätt som att få produkterna lokalt utan att bryta mot lagen om offentlig upphandling (LOU).

”För att få maten lokalt kan man till exempel ställa pedagogiska krav, att man ska kunna komma och besöka gårdar eller leverantörer och man ska kunna skicka ut skolklasser eller har fortutbildning för kostenhetens personal.” (Intervju med kommuntjänsteman 3)

Genom att ställa ett pedagogiskt krav kan gården inte ligga för långt bort då det blir omöjligt att ta med en skolklass till exempelvis Italien. Kommuntjänsteman 3 fortsätter med att:

”Det har funnits god vilja under många år men i praktiken så har man ju inte lyckats alltid att få det att bli bra för alla parter. [...] För att få lokala produkter så måste man hitta lite trick till hur man ställer kraven i upphandlingarna för att få de, och där jobbar vi, ganska mycket med de, men hittills har de inte gett några stora volymer, utan de är väldigt små volymer”. (Intervju med kommuntjänsteman 3)

Kommunen stöter ofta på problem med LOU och letar efter sätt att arbeta runt det, i gråzonen. Kommuntjänsteman 4 berättar även att de måste förhålla sig till de grossistavtal de avtalar och för att kunna öka den lokala upphandlingen måste kommunen när de skapar avtal med en grossist förhandla med grossisten att lägga

⁶ Lagen om offentlig upphandling (LOU) syftar till att skapa objektivitet och öppenhet genom att skapa en öppen marknad där upphandlande myndigheter ska välja leverantör på en affärsmässig grund.

exempelvis 1% av upphandlingar utanför grossistavtalet för att med den pengarna kunna skapa andra avtal med lokala producenter. Problemet blir då enligt kommuntjänsteman 4 att detta påverkar den totala rabatten som kommunen får hos grossisten vilket i sin tur kan vara avgörande för huruvida kommunen får ihop budgeten för offentlig måltid eller inte. Rabatten som kommunen får vid avtal hos grossisten är alltså avgörande för om kommunen får ihop budgeten för offentlig måltid eller inte. Beroende på hur mycket av budgeten som kommunen vill lägga utanför avtalet minskar rabatten hos grossisten. Enligt kommuntjänsteman 3 gör detta att kommunen inte kan lägga så stor andel av budgeten som de skulle vilja på att handla utanför grossistavtalet.

Under intervjun med kommuntjänsteman 4 tog jag upp modellen för "Ko-på-rot" vilket var en ny modell för tjänstemannen men vilket togs emot positivt och personen ville veta mer om modellen. Denna modell tog jag upp med kommuntjänsteman då både kommunen och lantbrukarna beskrivit att det saknas kunskap om varandras system. Intervjun gick vidare till att diskutera svårigheter kring planering men kommuntjänsteman 4 berättade att de under en workshop som gjordes nyligen blivit mer medvetna om den kunskapsbrist som finns kring varandras system. Under workshopen hade planering och tidsperspektiv diskuterats, både lantbrukarens tidsperspektiv, för produktion, och vilket tidsperspektiv kommunala upphandlaren och kökschefens förhåller sig till. Workshopen gav båda parter mer kunskap om varandra och kommuntjänsteman 4 berättar att det var ett bra första steg för att kunna hitta en gemensam lösning för att öka den lokala upphandlingen inom offentlig måltid och de nu "vill kartlägga alla lantbrukare i kommunen för att se vad kommunen har för produktion. Det är något vi inte riktigt vet." (Intervju med kommuntjänsteman 4).

De som arbetar inom offentlig måltid vill gynna den lokala lantbrukaren men begränsas av etiska, ekonomiska och juridiska faktorer. Men de vill köpa lokal mat, eller de vill köpa ekologisk lokal mat, och de arbetar mycket kring att skapa verktyg och metoder att kunna göra det. De är medvetna om att de finns ett kunskapsglapp både hos lantbrukarna och hos dem själva. Men som kommuntjänsteman 1 sa så finns det engagemang hos dem på kostenheten och kommunens arbete kring lokal matproduktion fortsätter.

5.1.3 Diskussion kring perspektiven

Både kommunen och lantbrukarnas handlingsutrymme begränsas av en mängd olika faktorer. Lönsamheten för lantbrukarna påverkas av en mängd olika faktorer som lantbruken inte har kontroll över. Till exemplet begränsas lantbrukarna, som Inglis och Thorpe (2008) beskrev, av institutionella faktorer så som EU och regleringar av staten som gör att svenska lantbrukaren måste konkurrera med

lantbrukare från andra EU länder med andra regleringar som inte har lika krävande och kostsamma regleringar som Sveriges. Detta gör att svenska lantbrukare blir pressade att sätta lägre priser och inte har samma kontroll över prissättningen som om de endast hade konkurrerat med den svenska marknaden. Något att ha i åtanke här är dock att trots den begränsning som lantbrukarna upplever av olika typer av marknadsstrukturer och policys så är handlingsutrymme dynamiskt och förändras i och med policyförändringar, förändringar av marknadsstruktur samt förändringar i samhällets värderingar. Vi kan inte säga att lantbrukarnas handlingsutrymme alltid kommer att vara så eller så.

Många av de intervjuade lantbrukarna upplevde bristande resurser som en begränsning. Att inte ha tillräckligt med resurser för att exempelvis ha marginal att kunna ta återtag på kött eller att kunna sälja på rekoringar eller direkt till lokalbefolkningen. Detta är ett exempel på det Kabeer (1999) talar om när det kommer till hur resurser påverkar våra förutsättningar att kunna agera på våra val. Om en lantbrukare saknar resurser att exempelvis lägga en dag på att stå på en marknad och sälja sina produkter eller marknadsföra sig själv eller att fixa en gårdsbutik för att sälja till de som bor i närområdet så begränsas här lantbrukarens handlingsutrymme.

Ytterligare något som begränsar både för lantbrukarna att kunna sälja till offentlig sektor och för kommunen att kunna köpa in lokalt är bristen på kunskap om varandras produktionskedjor. Denna ovisshet kring de olika verksamheterna gör det svårt att hitta samarbetsplattformar och verktyg som kan gynna båda parter. Att kommunen saknar förståelse för hur livsmedelsproduktionen går till gör att lantbrukaren blir mindre handlingskraftig. Det är svårt för en lantbrukare att planera om de inte vet vad de planerar för. Att även lantbrukarna verkar tro att det är lätt att köpa in lokalt och inte vet hur upphandling fungerar och de normer som finns på kommunen gällande hur och när livsmedel beställs och köps in är något som försvårar samarbetet. Södertälje kommun har jobbat länge med att få in mer lokal mat i offentliga kök. Deras arbete går kanske långsamt, men det finns en ambition och en potential för framtida framgångar.

Kommunen begränsas av många faktorer så som LOU och grossistavtalet. LOU är en institutionell faktor som reglerar kommunen att exempelvis inte ha makten att kunna sätta geografiska krav på avtalen vilket gör det svårt köpa att lokala varor. Att kommunen dessutom hanterar statliga medel gör att de måste ta det billigaste alternativet, vilket ofta inte är de lokala produkterna. Detta är tydliga exempel på hur handlingsutrymmet hos kommunen är begränsat i att agera efter sina val (Inglis & Thorpe, 2018). Kommunen vill köpa in mer lokalt och produkter som är mer i enlighet med deras vision men begränsas av att de måste förhålla sig LOU och grossistavtalen. Kontroll eller brist på kontroll över resurser går att liknas

med hur Kabeer (1999) beskriver hur resurser finns som tillgängliga eller inte. Kabeer (1999) beskriver att resurser kan regleras av olika regler som ger vissa aktörer auktoritet över andra. I detta fall har statens bestämmelser kring LOU auktoritet över kommunens budget.

Grossistavtalet är också en reglerande faktor som begränsar kommuns handlingsutrymme att välja det de själva vill köpa. Kommunens handlingsfrihet begränsas av ekonomiska faktorer då kommunen tappar en del av rabatten de får hos grossisten om de väljer att lägga delar av sina inköp utanför avtalet. Att avhandla specialavtal med en grossist påverkar hur "givmilda" avtalen blir och är därför något som är svårt att få till. Här har alltså grossisten stor makt över kommunen då de har makt att påverka den totala rabatt som kommunen får hos grossisten vilket kan vara avgörande för att kommunen ska kunna få ihop sin budget. Trots att det är en förhandlingsprocess mellan kommun och grossist vill jag argumentera för att grossister har nästintill auktoritära makt över de regler/krav som sätts vid ett avtal (Kabeer, 1991) desto fler specialavtal desto mer minskas rabatten kommunen får. Detta göra att grossisten påverkar och har makt över, det vill säga utövar negativ agens över, kommunens totala rabatt vilket begränsar kommunens möjlighet att lägga delar av budgeten på lokala produkter. Kommunen kanske vill lägga en större del av inköpen utanför grossistavtalet men har på grund av kommunens budget inte möjlighet att göra det om inte grossisten, trots minskade inköp från kommunen, ger en förmånlig total rabatt.

Ett val som Södertälje har gjort är att arbeta med sin vision för Södertälje offentliga sektors matkonsumtion. Det är en aktiv handling och en prioritering som Södertälje kommun gör. Denna vision begränsar dock lantbrukarna som inte faller i linje med Södertälje kommuns vision och här ser det ut som att kommunen använder den makt de har över maten som de köper för att prioritera de produkter som ligger i linje med deras vision. Det är inte konstigt att de arbetar utifrån sina prioriteringar och vision. Med detta sagt vill jag hävda att kommunens vision inte går i linje med deras handlingsutrymme. Kommunens vision är att handla ekologisk och närproducerad mat från kretsloppsgårdar samtidigt som kommunen begränsas av sin budget (samt LOU och grossistavtalen) och har svårt att förverkliga detta. Kanske kan det vara fördelaktigt för kommunen att lägga delar av resurserna på att arbeta gentemot konventionella lokala lantbrukare då deras produkter skulle kunna ligga mer inom kommunens budgetmässiga handlingsutrymme? Kommunen skulle exempelvis kunna vara med och bidra till att öka andelen lokal produktion genom att stötta även konventionella producenter. I dagsläget påverkar kommunen inte bara de lantbrukare inom ramen för deras vision som de lyckas sluta upphandlingsavtal med utan även de konventionella lantbrukarens möjlighet att sälja kommunalt genom att inte rikta medel mot att skapa upphandlingar med dem eller att ingå samarbete.

Något att tillägga i denna diskussion är att Södertälje kommun, trots vad lantbrukarna tror, i princip bara köper in svenskt kött. Missförståndet, och misstron, mellan lantbrukarna och kommunen uppstår då kommunen offentligt ofta talar om vilken av lokal produktion men de flesta av lantbrukarna uppgav att de inte blivit kontaktade av kommunen gällande upphandling. Här känns det som att det är ett kommunikationsglapp då lantbrukarna inte känner av kommunens närvaro eller intresse i deras verksamheter vilket kan öka en känsla av misstro.

Kommunens handlingsutrymme vad gäller satsningen MatLust och de stöd och rådgivning de kan ge livsmedelsföretag begränsas av den finansiering de får, som då kan tolkas som en begränsning av institutionella faktorer (Inglis & Thorpe, 2018) eller som en begränsning av deras resurser (Kabeer, 1999). Eftersom de får pengar avsedda för MatLust från regionalfonden får de inte med dessa medel finansiellt stötta primärproduktionen utan pengarna där är öronmärkta för andra ändamål då primärproduktionen får stöttning via andra fonder.

En del av kommunens arbete där de har stor handlingsfrihet är när det kommer till att påverka folks matvanor. Som vi läst i bakgrunden finns det olika projekt så som ”Brax istället för lax” som Södertälje kommun varit med och hyllat (se 2.1.3) och Södertälje kommunarbetet med att påverka folks matvanor genom att exempelvis försöka introducera mer baljväxter i skolköken men också genom att introducera insektsfärs. En fråga jag ställer mig är varför det inte arbetas mer för att få in lammkött i offentligmåltid? Lammkött har funnits mycket i kommunen och äts i många olika kulturer så varför arbetas det inte mer för att få in mer lammkött i offentligmåltid? Här verkar det som att det inte handlar om handlingsutrymmet utan om att det inte finns en vilja att arbeta med lammkött. Detta är ett uttryck för kommundienstmannens agens och är ett aktivt val som kommundienstmännen inom offentligmåltid gjort att inte arbeta med just lammkött. Det är med andra ord inte frågan om en begränsning i att kunna påverka folkmatvanor utan ett uttryck för att det finns handlingsutrymme att arbeta med kostförändringar. Kostenheten har därför gjort en prioritering att inte fokusera på att få folk att äta mer lammkött.

Den okunskap som både lantbrukarna har om kommunen och som kommunen har om lantbrukarna är ännu något som gör att det blir svårare att förstå varandras processer och att agera tillsammans. Men det finns en vilja hos båda partner vilket är positivt.

5.2 Stadsnära

I detta avsnitt kommer lantbrukarens och kommunens perspektiv kring stadsplanering och utmaningar med att ha ett stadsnära jordbruk att presenteras.

Avsnitten följs av en diskussion där jag analyserar utmaningarna i förhållande till mina teorier.

5.2.1 Lantbrukarens perspektiv

Det är helt otroligt när man kan få ta del av det bästa av två världar. Pulsen i stan och lugnet på landet. Staden växer och fler och fler flyttar ut till landsbygden.

Flera av lantbrukarna berättade att människor verkar tro att det ska vara så trevligt att bo nära en gård med djur, men att de då inte tänker på att lantbruket för med sig gödselspridning och körningar med tunga transporter flera dagar i veckan. Tre av lantbrukarna berättade att de har blivit anmälda till kommunens miljökontor för att det luktar eller att djuren sägs se ut att må dåligt och människor misstänker lantbrukarna för att ha gjort fel. ”90 % gillar ju inte när man sprider skit [...] gödselkörningen är ju alltid ett problem.” (lantbrukare 1). Lantbrukare 1 berättar att miljökontoret ett flertal gånger har kommit ut till gården och gjort extra kontroller för att människor har ringt och anmält att det luktar och är oroliga för att lantbrukaren inte gör rätt för sig. Lantbrukare 1 la till att: “Skulle jag börja om och var ung så skulle jag söka mig långt ut på vischan någonstans.”. Lantbrukare 1 menar på att det nog är enklare att bedriva lantbruk om man inte bor så nära stan och mycket människor. Både med tanke på att människor inte gillar varken gödselkörning eller, tunga transporter, men även med tanke på smittspridning och smittskydd⁷. Enligt flera av lantbrukarna saknar människor idag en bild av hur ett modernt lantbruk och djurhållningen ser ut.

”Med Torekällberget.. varför kan det inte vara så här? Ja, men om man tittar ner mot Scania till exempel går dom omkring som dom gjorde på 1800-talet? Det går inte, inte på det sättet.” (Intervju med lantbrukare 3)

I detta citat syftar lantbrukare 3 till att Torekällberget, som är Södertäljes version av Skansen, är den delen av lantbruket som gemene man ser och lantbrukare 3 menar på att det är en gammal bild av lantbruket som romantiserats på grund av ställen som Torekällberget. Han förklarar vidare att människor idag tycker att lantbruket borde vara som det var då men att människor idag inte tänker så när de tittar på exempelvis hur Scania, som är en stor transporttillverkare i Södertälje, arbetar idag. Ingen förväntar sig att Scania ska arbeta som på 1800-talet så varför gör människor de när det kommer till lantbruket? Lantbrukare 3 fortsätter att:

“sen får man säga vad man vill om utvecklingen, att den är jävligt tråkig, men att kommunen har något förskönande småbruks tänk gör inte att det blir en levande landsbygd eller att man producerar mer.” (Intervju med lantbrukare 3)

⁷ Med smittskydd menas hanteringen av allvarliga smittsamma djursjukdomar, virus eller bakterier som sprids mellan människor och djur eller mellan djur och djur.

Lantbrukare 3 syftar till att alla kanske inte uppskattar den utveckling som sker med allt vad rationalisering och effektivisering innebär men att titta tillbaka och önska att det vore som på 1800-talet inte skulle bidra till en levande landsbygd och gårdar som producerade mycket mat. Värt att kommentera här är att kommunen varken i sina strategier eller i de utförda intervjuerna uttryckt något "småbruks tänk" utan att detta är den enskilda lantbrukarens uppfattning om vad kommunen eftersträvar. Två andra lantbrukare gick i samma spår som lantbrukare 3 och även de berättade att de upplever att vissa människor som flyttar ut på landet blir chockade när de inte upplever den romantiserade bild av landsbygden som de önskat utan i stället möts av ett modernt jordbruk.

Två av lantbrukarna uttryckte att det ger en helt annan marknad att vara stadsnära och att det är positivt att de kan ge många affärsmöjligheter om man som lantbrukare har tid och resurser att lägga på att marknadsföra sig själv lite mer. Då kan det stadsnära läget vara positivt. För tre av lantbrukarna var dock smittskydd och en oro kring att smittspridning på grund av det stadsnära läget där många människors som rör sig i omnejden tvärt om inget positivt utan en anledning till oro. Två av lantbrukarna, lantbrukare 1 och 3, var i detta avseende intresserade av huruvida kommunen planerade in lantbruket i samhällsutvecklingen, då med tankar på infrastruktur, bostadsbygge, smittskydd, vägunderhåll och markexploatering.

Lantbrukare 3 menar på att det är svårt som lantbrukare att kunna konkurrera om mark och sa i intervjun att:

“Är det väldigt mycket intressen, starka intressen med mycket pengar. Från stor Stockholm, fastighetsmagnater, såna som håller på med IT, alla dom vill då kanske ha ett lämpligt boende här, ute, på landet, som då kommer in, som en konkurrent helt enkelt. De har så mycket kapital så vi som lever av det här lantbruket har ingen chans. Utan då kommer en sån här människa och köper mark och då blockerar de för jordbruksutveckling, asså för det lantbrukare som vill utveckla sitt.” (Intervju med lantbrukare 3)

Lantbrukaren önskar se att lantbrukets eventuella expansion också skulle beräknas in i stadsplaneringen så att lantbrukare kan ha möjligheten att hålla sig relevanta och konkurrenskraftiga.

Sammanfattningsvis var de flesta intervjuade lantbrukarna negativt inställda på att vara stadsnära då det kommer med utmaningar som en lantbrukare på glesbygden inte behöver oroa sig för i lika hög utsträckning så som smittor, planeringar och expansionsmöjligheter för lantbruket. Det stadsnära läget för också med sig att människor med liten kunskap om lantbruket börjar lägga sig hur lantbrukaren bedriver sin verksamhet vilket skapar friktioner mellan människor och lantbrukare och kanske till följd bidrar detta till en mer spänd relation mellan lantbrukare och kommun.

5.2.2 Kommunens perspektiv

I frågor som rör kommuns strukturering kring ämnet lantbruk berättar kommuntjänsteman 1 i en intervju att Södertälje kommun saknar någon som har en överblick över landsbygdsutvecklings- samt jordbruksfrågor inom kommun. ”Dom frågorna det är ingen som ansvarar för eller bevakar.” (Intervju med kommuntjänsteman 1). Kommuntjänsteman 1 berättar vidare att arbetsuppgifterna som rör landsbygdsutveckling och lantbruket efter en omstrukturering på kommunen fallit mellan stolarna då de delats på olika enheter på kommunen och ingen ny tjänst tillsattes. ”Den tjänsten behövs och saknas idag” (Intervju med kommuntjänsteman 1).

När ämnet stadsplanering kommer upp under intervju med kommuntjänsteman 3 berättar personen att:

”Samhällsbyggnadskontoret är ju väldigt stort så de blir ju liksom utspridda på en massa olika och det är inte alltid att medvetenheten och kunskapen om primärproduktionen och jordbruk är så stor hos dom som har hand om frågor som berör jordbruket” (Intervju med kommuntjänsteman 3)

Denna brist på kunskap kan göra det svårt för lantbruket att kunna hålla sig konkurrenskraftigt då ingen på kommunen bevakar deras intressen. Kommuntjänsteman 2 berättar dock att trots att det inte finns någon som helt jobbar med denna typ av frågor så finns det tjänstemän som på eget initiativ är engagerade i ämnet och som brinner för lantbruks- och landsbygdsfrågor. Dock är det enligt kommuntjänsteman 2 en svårighet att det saknas kompetens och förståelse för lantbruket vid stadsplaneringen.

Ytterligare en svårighet som kommuntjänsteman 2 trycker på när det kommer till arbetet kring stadsplanering är kommunens storlek. Storleken gör det ibland svårt för viktig information att nå rätt tjänsteman som besitter den rätta kompetensen. Det verkade på de intervjuade kommuntjänstemännen som att det ofta krävs att kommuntjänstemännen själva mer eller mindre måste bevaka sina egna intressen inom kommunen vilket på grund av dess storlek gör det svårare.

Sammanfattningsvis är en brist på kunskap och kompetens om lantbruk hos kommunen något som påverkar lantbrukets utveckling och stöd från kommunen. Det stödet från kommunen som finns hänger oftast på enskilda kommuntjänstemännen som personligen brinner för lantbruks- eller landsbygdsfrågor. Formellt ansvarar dock ingen för dessa frågor i kommunförvaltningen.

5.2.3 Diskussion kring perspektiven

Lantbrukarna känner att vara stadsnära för med sig en mängd utmaningar. Städernas tillväxt för med sig att fler människor rör sig i deras närhet och de känner att människor som flyttar ut till landsbygden har en romantiserad bild av landsbygden och lantbruket som de inte kan leva upp till. Denna bild är inget som lantbrukaren eftersträvar att efterlikna utan något som skapar friktion mellan lantbrukare och nyinflyttade landsbygdsbor. Att människor utan kunskap om lantbruket känner sig benägna att lägga sig i deras verksamhet och att de ibland får misstankar riktade mot sig.

Att städerna växer skapar också en typ av maktlöshet då stadens utveckling kan sätta stopp för lantbrukets utveckling. När det kommer till att köpa in ny mark visar det sig att lantbrukare inte alltid känner sig konkurrenskraftiga nog att kunna konkurrera om mark med människor som kommer exempelvis från stor Stockholm och är mycket kapitalstarkare. Den relativa bristen på resurser och kapital är något som minskar lantbrukarens handlingsutrymme och som påverkar deras utvecklingspotential. Kabeers (1999) definition av maktlöshet som nekandet av val stämmer bra in på hur några av lantbrukarna ovan beskrev sina situationer som att de inte har kontroll eller påverkningsförmåga över vad som händer i sin omgivning.

Som det nämndes i bakgrunden finns det en trend med större och färre gårdar, och lantbrukare i Södertälje kommer inte kunna hänga med i utvecklingen om inte deras intressen beaktas av kommunen. Att kommunen inte har någon specifik kommundiensteman som bevakar lantbrukets intressen gör det svårare för lantbruket då det är kommunen som bestämmer gällande stadsplaneringen. Olika beslut som kommunen fattar i planeringssyfte kan direkt eller indirekt begränsa lantbrukarens handlingsutrymme. Utan att ha någon på kommunen som ser till att exempelvis smittskydd tas i beaktning under planeringsprocessen och tänker framåt inte bara med stadens utveckling i fokus utan också med landsbygdens och lantbrukets utvecklingspotential i fokus kan inte vi få en levande landsbygd och ett konkurrenskraftigt lantbruk.

Det är positivt för landsbygden att det finns kommundienstemen som på eget initiativ arbetar med jordbruksfrågor och som har lantbrukares intresse i bakhuvudet men för att lantbruket ska få bättre möjligheter behövs att kommunen lägger resurser på dessa frågor. En kommundienstemens handlingsutrymme utgörs av handlingsfrihet och handlingsförmåga och nu verkar det som att eldsjälar på kommunen försöker bevaka lantbrukets intressen inom den begränsade handlingsförmåga de har då de har andra uppdrag som faller inom ramen för deras tjänst. Kommundienstemännens handlingsfrihet begränsas även av den rådighet som faller inom deras angivna arbetsuppgifter och den rådighet som faller inom deras enhet. Som Wittberg (2020) menar så har alltså i dagsläget ingen

kommuntjänsteman i Södertälje kommun riktigt agens eller handlingsutrymme att arbeta med jordbruksfrågor. De resurser tjänstemännen har att lägga på frågor utöver sitt uppdrag är något som de aktivt måste skapa tid åt.

För att ge lantbrukare bättre förutsättningar och skapa mer indirekt handlingsutrymme för dem kan kommunen antingen ge de befintliga tjänstemännen i uppdrag, alltså inom deras tjänst, att även se till lantbruket eller genom att anställa något med de specifika kompetenserna och arbetsuppgifterna. Kanske är kommunens budget här en begränsande faktor till varför ingen med fokus på dessa frågor ännu har tillsats?

5.3 Markexploatering och arrenden

I detta avsnitt kommer lantbrukarens och kommunens perspektiv kring markexploatering gällande jordbruksmark att presenteras. Avsnitten följs av en diskussion där jag analyserar utmaningarna i förhållande till mina teorier.

5.3.1 Lantbrukarens perspektiv

Som nämnts tidigare i bakgrunden pekar många forskare på att det idag inte finns ett tillräcklig skydd mot exploatering⁸ av jordbruksmark. Enligt 3 kap § 4 miljöbalken får ”brukningsvärd jordbruksmark” exploateras:

”om det behövs för att tillgodose väsentliga samhällsintressen och detta behov inte kan tillgodoses på ett från allmän synpunkt tillfredsställande sätt genom att annan mark tas i anspråk.” (3 kap § 4 miljöbalken)

Att det inte finns en tydlig definition angående vad som räknas som ett ”väsentligt samhällsintresse” gör att lagen är öppen för tolkning vilket inte ger ett starkt skydd för jordbruksmarken utan beror på vem som tolkar texten. När frågor kring markexploatering kom upp under intervjuerna sa bland annat Lantbrukare 4 att: ”Jag tror inte att jag är så jätteoroligt framåt, men det är klart de är en balansgång mellan människans expansion och önskemål om bostäder och annat så”. Detta trots att Lantbrukare 4 nu utsätts för markexpropriering⁹ i och med den nya järnvägen, Ostlänken, som ska till att byggas (Trafikverket, 2023). Gemensamt för alla lantbrukarna var att de ställde sig positiva till att många idag, både i media och på olika konferenser, pratar om vikten av beredskap och vikten av jordbruksmark och vikten av att skydda den vilket gör det svårare att ta mark i anspråk för exploatering.

⁸ Byggandet av exempelvis vägar, bostäder med mera.

⁹ Expropriation innebär att mark tvångsvis tas i anspråk.

Tryggheten kring jordbruksmarken i relation till exploatering varierade mellan de som ägde sin mark och de som arrenderade mark. De två lantbrukare som arrenderade mark var båda överens om att inte själva äga marken medförde en del osäkerheter. Lantbrukare 4 sa i intervju sa att de, som själva är markägare, inte hade varit lantbrukare om de endast hade arrenderat mark då det anser att det för med sig en för stor osäkerhet kring både förnyandet av arrendet samt kontrollen över de "egna" resurserna. Lantbrukare 6 som arrenderar privat mark kände sig inte heller orolig inför markexploatering då lantbrukaren arrenderar svårtillgänglig mark. Lantbrukare 6 berättade att de arrenderar 15 hektar åkermark på 14 olika åkrar och menar att det är mest värt för arrendatorn att arrendera ut det än att själv bruka det men tillägger snabbt att det är en viss osäkerhet när man arrenderar för: "Man vet aldrig vad som händer, det är ju generationsskiften där också." (Intervju med Lantbrukare 6).

Lantbrukare 2 som arrenderar mark från kommunen känner en viss oro och menar på att trots kommunens investering att ordna med täckdikning på ett av lantbrukarens fält så har kommunen valt att bygga på en annan del av arrendatorns jordbruksmark. Lantbrukare 2 berättar:

"Det är inne med elektrifiering [...] det ska bli en massa laddplatser för både personbilar och lastbilar som ska gå på el [...] då hade jag ju åkermarken intill, och då, nej men, då var det ju mer samhällsnytta att bygga det där [...] för mig var det ju bara att flytta på mig." (Intervju med Lantbrukare 2).

Lantbrukare 2 menar på att kommunen ger dubbla budskap. Å ena sidan har de investerat i marken som lantbrukare 2 arrenderar med täckdikning och å andra sidan så har lantbrukare 2 varit tvungen att ge upp mark då kommunen ville installera laddstolpar för elfordon på marken som han arrenderade. Då var det bara för lantbrukare 2 att flytta på sig och göra plats för det som kommunen ansåg vara ett mer väsentligt samfälligt intresse. Lantbrukare 2 menar på att denna tvetydighet gör det svårt att veta vad kommunen faktiskt vill och lägger till att: "Man är ju skeptisk [...] att dom (kommunen) vill sköta om de dom har." Lantbrukare 2 berättar vidare om utmaningarna med att arrendera mark och att: "Man måste investera tillsammans med sin markägare. Jag kan inte ta något lån, för jag har ingen säkerhet.". Förklaringen är att man som arrendator inte får ta lån för större investeringar utan att eventuella investeringar måste göras tillsammans med markägaren. Detta orsakar svårigheter då Lantbrukare 2 till exempel inte kan öka sin besättning med nötkreatur trots att personen gärna hade velat och berättar vidare att: "Utän dom (kommunen) har ju ägt mark för att kunna bygga ut samhället [...] ko-lagårn är ju från 1890 och det är ju inte så högt i tak där inne, då slår man ju i huvudet bara om man står." lantbrukare 2 menar på att kommun inte velat investera i gården då den mera setts som en säkring för kommunen att sakta kunna bygga ut samhället och därför inte velat investera pengar i gården om den slutligen inte skulle

finnas kvar. Dock trycker lantbrukare 2 på att det känns som att viljan/ambitionen hos kommunen på senaste tiden har ändrats.

“Men det jag känner är att det sakta har börjat blåsa lite andra vindar som jag sa förut. Men det tar tid med kommunen för kommunen är en sån trög organisation. De vet inte vad de vill asså.”
(Intervju med Lantbrukare 2)

Dessa ”andra vindar” syftade i denna mening till att lantbrukaren känner som att kommunen börjar ändras, även om det går långsamt och att lantbrukaren känner av att det är många olika intressen inom kommunen som står emot varandra, vilket gör det svårt för kommunen att veta vart de är på väg. Lantbrukare 2 fortsätter med att berätta om kommunen: “Att investera i sina jordbruk har inte varit prioriterat men nu har de faktiskt gjort en investering, då de har täckdiklat en bit åkermark åt mig.” (Intervju med Lantbrukare 2). Något lantbrukaren var glad över och som skapar en framtidstro om att kommun vill att lantbruket ska fortsätta finnas kvar då det är en stor investering att täckdika.

För att summera så ställer sig lantbrukarna positivt till att det pratas mer om vikten av beredskap, och därmed också om vikten av att värna om jordbruksmark. Samtidigt är de alla medvetna om att det finns brister i att det inte finns någon lagstiftning som helt skyddar jordbruksmarken utan att lagstiftningen är öppen för tolkning gällande vad som är ett ”väsentligt samhällsintresse” och inte. De som äger sin mark har större kontroll över sin mark än de som arrenderar vilket utgör en trygghet för de som markägare och en sårbarhet för de som arrenderar.

5.3.2 Kommunens perspektiv

I intervju med kommuntjänsteman 3 förklarar personen att: ”Det kommunen kan göra för djurhållningen är att bevara de jordbruk och den jordbruksmarks som finns i kommunen.”. Markexploatering är med andra ord inte något som gynnar lantbrukare och djurhållare i Södertälje kommun. Vidare talar kommuntjänsteman 3 om de olika målkonflikter som finns inom kommunen och påpekade att:

”Vi drar lite åt olika håll i kommunen, både odlingsstrategin och livsmedelsstrategin men det handlar ju om att skapa bra förutsättning för arrendatorerna och där vet ibland inte den ena handen vad den andra gör. Där tycker jag, det är inte så lätt, vi vet ju alla att arrendatorerna är ganska hög medelåldern och det är svårt med återväxten. Och har man då en yngre arrendator som säger att han behöver mer mark och så vidare så ska man verkligen försöka att få till det. Om det bli mark ledig och så att han har ekonomibyggnader så han kan driva ett livskraftigt jordbruk. Det pekar både odlingsstrategin och livsmedelsstrategin på men det händer inte så jättemycket i praktiken.” (Intervju med Kommuntjänsteman 3)

Detta visar på de olika målkonflikterna och komplexiteten som en stor kommun står inför. Även kommuntjänsteman 2 understryker i intervjun att kommunen har så många olika mål, ambitioner och strategier att det är omöjligt för en tjänsteman

att känna till alla och att alltid kunna positionera sig i kommunens "riktning" då den ibland går emot sig själv. Detta gör det svårt för kommunen att veta vilka intressen som ska bevakas i vilka ärenden.

Kommuntjänsteman 2 fortsätter och berättar att tjänstemännens personliga engagemang eller avsaknad av engagemang kan göra mycket för vilka projekt som förverkligas eller inte. Att det är viktigt för bevarandet av jordbruksmarken att rätt person med rätt kompetens är på rätt plats och att detta är mer eller mindre avgörande för huruvida jordbruksmark exploateras eller inte. Ett exempel som kommuntjänsteman 2 ger är när tjänstemannen inte hade blivit tillfrågad att yttra sig i ett ärende rörande en kyrka och utvidgningen av kyrkogården på jordbruksmark, troligtvis för att de som höll på med ärendet inte var medvetna om att personen hade kunskap som vore relevant. Men kommuntjänsteman 2 kände till utvecklingen som planerades och då själv kunde gå in och ge sitt perspektiv och dela med sig av sin kunskap om att det nyligen skett exploatering på en annan del av samma lantbrukares mark och att denna nya exploatering skulle kunna komma att missgynna lantbrukets framtida bärighet. Detta exempel visar tydligt vikten av dessa eldsjälars på kommunen då det inte finns någon som har ett helhetsperspektiv samt ett uttalat ansvar för att bevaka lantbrukarnas intressen.

I intervjun med kommuntjänsteman 2 så berättar personen att ett sätt som kommunen kan stötta lantbrukare som arrenderar mark av kommunen är att ha så låga arrende som möjligt och att se till att bistå med att stängsla de kommunala markerna. Södertälje kommunen försöker även att komma på lite mer innovativa sätt att öka inkomsten hos en av lantbrukare som arrenderar mark samtligt som kommun kan arbeta kring att öka biologisk mångfald och skapa artrika miljöer. Kommuntjänsteman 2 berättar att de nu arbetar med att ta återtag på en del av marken med höga naturvärde hos en arrendator, stängsla den och sedan hyra in betet från samma arrendator. Kommuntjänsteman 2 menar på att kommunen på detta sätt kan se till att lantbrukaren får betalt för att marken blir betad istället för att beta den "gratis" som egen mark. Genom detta kan lönsamheten hos lantbrukaren öka samtidigt som miljöenheten har större kontroll över marken och kan uppnå sina mål om biologisk mångfald. Ett smart och innovativt sätt från kommunen för att hitta lösningar som gynnar lantbrukaren.

Överlag är markexploatering en fråga där många olika intressen inom kommunen ska balanseras. I kommunala strategier finns det tydliga mål om att minska exploateringen av jordbruksmark men det är ibland svårt att inom kommunen, delvis på grund av dess storlek, hitta rätt tjänsteman med rätt kompetens. Detta gör att det faller på den enskilda kommuntjänsteman som arbetar med frågor rörande jordbruksmark att bevaka sina egna intressen och på egna initiativ försöka hålla koll på vad händer i kommunen gällande eventuell exploatering av jordbruksmark.

Markarrenden är även den en fråga som rör olika intressen, bygga ut städerna eller bevara jordbruksmarken. Här har kommunen några eldsjälar som försöker vara på och värnar om jordbruksmarken.

5.3.3 Diskussion kring perspektiven

Lantbrukarna är positiva till att det pratas mer om jordbruksmark som värdefull men när det kommer till arbetet kring bevarandet av jordbruksmark eller till att minska exploateringen av jordbruksmark så är det ett problem att miljöbalken är öppen för tolkning. Detta är något som Öhlund et al. (2020) och Granvik et al. (2015) alla trycker på, det måste till en tydligare lagstiftning som bevarar jordbruksmarken. Öhlund et al. (2020) och Granvik et al. (2015) anser även att vad som är "väsentliga samhällsintresse" är subjektivt vilket innebär att kommuntjänstemännen har makt över tolkningen av lagen, detta utgör enligt dem ett problem då olika tjänstemän kan göra olika tolkningar beroende på deras subjektiva intressen, mål och visioner.

Ibland pratas lantbruket, jordbruksmark och livsmedelsförsörjningen om som ett samhällsintresse medan i andra fall räknas de som ett privat företag med enskilda intressen. Exempelvis kan en kommun göra bedömningen att inte exploatera jordbruksmark då det anses som ett "väsentliga samhällsintresse" att det finns mark som producerar livsmedel medan en annan kommun (som t.ex. i Södertälje) kan göra bedömningen att det är ett mer "väsentliga samhällsintresse" att det byggs ut fler laddstolpar. Här finns enligt Öhlund et al. (2020) och Granvik et al. (2015) en del problematik i att lagstiftningen är öppen för kommuntjänstemännen att göra egna tolkningar. Kommunen har en fördel över lantbrukare då de har makt över *hur* tolkning görs och det är kommunen som har planeringsmonopol, det vill säga bestämmer hur mark ska bebyggas och användas inom kommunen. Denna tolkning påverkar i sin tur de lantbrukare som arrenderar mark av kommunen både genom att kommunen har makt över tolkningen vilket enligt Kabeer (1999) försätter lantbrukaren i en maktlös position. Lantbrukarna har med andra ord inte positiv agens att kunna påverka sitt handlingsutrymme. Samt genom att kommunen har större auktoritet över hur marken som lantbrukaren arrenderar då de är markägare vilket även de försvagar lantbrukarens position (Kabeer, 1999).

I fallet med Ostlänken har lantbrukarna knappt någon handlingsfrihet alls att kunna motsätta sig emot byggandet då det är ett stort projekt av nationellt intresse vilket innebär att lantbrukarens makt över den egna marken försvinner trots att lantbrukaren är markägare och inte arrendator. Lantbrukaren blir maktlös (Kabeer, 1999).

För arrendatorerna vilka var de lantbrukare som upplevde störst utmaning med markexploatering så ser man en tydlig koppling till kontrollen och makten över sina egna resurser. En begränsad kontroll över resurserna, genom att arrendera mark och inte själv vara markägare, ger en begränsad möjlighet att agera, det vill säga ett minskat handlingsutrymme. Detta är ett tydligt exempel där man ser kopplingen mellan Kabeers (1999) teori kring egenmakt och till begränsningen av resurser. Om du inte äger din mark själv kan du inte säga stopp när markägaren kommer och vill ha marken. Att vara arrendator för även med sig begränsningar gällande möjligheten att investera i sin verksamhet då arrendatorn inte har makt över resurserna, i detta fall fastigheten, vilket begränsar lantbrukarens handlingsutrymme över att styra verksamheten åt de håll lantbrukaren vill. Istället måste lantbrukaren nu få med sig markägaren (i detta fall, kommunen) till att tro på och vilja investera i lantbrukarens önskade framtid och inriktning på verksamheten. Men detta är som nämnts tidigare i bakgrunden inget som är unikt för Södertälje kommun utan något som flera arrendatorer i landet brottas med (Wästfelt & Zhang, 2018).

Lantbrukets komplexitet är unikt och kräver att det finns kommundjänsmän som har kunskap om systemet. I nuläget finns det ett kunskapsglapp inom kommunen där eldsjälar inom kommun för närvarande försöker att värna om jordbruksmarken. Det uttrycktes även att det inte bara är ett kunskapsglapp utan att det även är målkonflikter inom kommunen som utgör utmaningar för lantbruket. De flesta är nog medvetna om att markanspråk påverkar lantbrukarens resurser och därmed deras handlingsutrymme och konkurrenskraft men väljer trots det att agera efter och prioritera andra intressen.

5.4 Vilt & varg

I detta avsnitt kommer lantbrukarens och kommunens perspektiv kring vilt och varg, där fokuset kommer att ligga på varg, att presenteras. Avsnitten följs av en diskussion där jag analyserar utmaningarna i förhållande till mina teorier.

Innan perspektiven ges här en liten bakgrund till vilt och varg. I Sörmland har vi gott om vilt, vi har alla klövviltsarter och relativt höga populationer (Länsstyrelse Södermanlands län, n.d.). Viltet är för många en stor resurs, då den kan både ge en ökad självförsörjning i form av viltkött, rekreation i form av jakt och en inkomst i form av sålda jakter eller viltkött. Men det går inte att nämna utmaningar med lantbruket utan att gå in på frågor som rör vilt. För lantbrukare i Södertälje kommun med får så är vargen ett känt problem. Vargen är till skillnad från många andra vilda djur i Sverige fridlysta och det bara är länsstyrelserna som kan fatta beslut kring skydds jakt på varg (Naturvårdsverket, 2024). Skydds jakt kan beviljas för att förebygga eller förhindra allvarliga skador på tamboskap vid händelser kopplade

till oönskat beteende (ibid). När det blir skyddsjakt och på hur många vargar, bedöms från fall till fall (ibid). Varg, till skillnad från exempelvis lodjur, dödar inte bara ett djur när de jagar utan brukar döda och skada ett flertal (WWF, n.d.). Det skydd en lantbrukare kan göra för att skydda sina djur mot vargen är att sätta upp så kallat rovdjursavvisande stängsel, ett elstängsel med 5 trådar istället för 3 stycken. Ett problem är dock att stängslet är kostsamt och att ersättning lantbrukaren får från länsstyrelsen är relativt liten och endast täcker cirka en tredjedel eller en fjärdedel av kostnaden (SVT, 2022). Dessutom prioriteras fårbönder och pengapotten länsstyrelserna får tar snabbt slut (Jordbruksverket, 2023; VB, 2023). Många lantbrukare argumenterar för att det inte är rätt sätt att lösa problematiken med varg (VB, 2023).

5.4.1 Lantbrukarens perspektiv

Södertälje kommun hade 2018 runt 1990 får och nu 2023 har de runt 690 stycken, vilket är en minskning med cirka 65 procent. I media har det skrivits om varg och får i Södertälje kommun (Land, 2018; SVT, 2022; LT, 2022). 2022 var de fyra fårgårdar i Södertälje området som lagt ner sina verksamheter på grund av vargen (SVT, 2022). På varg-möten med LRF och Länsstyrelsen både i Mölnbo och i Järna uppgav flera fårbönder att de valt att lägga ner sina verksamheter eller var rädda/oroliga för vargattacker mot sina djur. Lantbrukare 7 känner vad gäller den officiella politiken kring vargen att det är "mer värt att hålla liv i varg än svensk matproduktion" och syftar till känslan av att politiken tycker att vargen varande eller icke varande är en högre prioritering än lantbrukets överlevnad.

För tillfället finns det i Södertälje kommun bara två lantbrukare med får som näring. Lantbrukare 4 som bor i Sjundareviret berättade att när de skaffade får satte de direkt upp rovdjursavvisande stängsel, utan att söka bidrag från Länsstyrelsen då de inte orkade med processen och hade finansiella medel att fixa stängslet själv. Lantbrukare 4 är dock här ett undantag och utav de andra lantbrukarna var lantbrukare 4 den enda som kände att den hade finansiella medel att själv fixa strängslingen. Lantbrukare 4 berättar vidare i intervjun att: "Jag ligger inte sömlös ska jag säga, men vi har en ganska liten produktion. [...]vi stängslade alla våra hagar direkt med fem tråd, man kunde ju söka för det men det är ju också en sån jäkla process, ibland orkar man inte.". Lantbrukare 4 berättar vidare att fåren körs upp till en ö i Stockholms skärgård under sommaren och att vargen är en bidragande faktor till det. Vid frågor om de skulle haft fåren hemma i kommunen om de inte hade funnits varg svarade lantbrukare 4 snabbt att "Det tror jag, absolut [...] vi hade kunnat fått betesdjur till den ön mer lokalt.". Den andra lantbrukaren med fårproduktion håller till utanför Sjundareviret på en ö och känner av den anledningen ingen oro inför vargen.

Att lantbrukare med fårproduktion lägger ner sina verksamheter är som tidigare nämnt inget nytt i Södertälje kommun. 2022 lade den fjärde gården ner, med vargen som av en anledningarna till att de inte orkade längre (Land, 2018; SVT, 2022; LT, 2022). Lantbrukare 7 tillhör en av de nedlagda gårdarna. "Det är inte vargen som är utrotningshotad utan svenska bönder." säger lantbrukare 7 och försöker med detta förmedla effekten som vargen har på lantbrukarna och vikten av att lantbrukarens intressen också värnas om. Man hör frustrationen blandat med sorgen och uppgivenhet när lantbrukaren berättar om detta. Lantbrukare 7 går vidare och berättade att det var otroligt jobbigt att se sina djur skadade och att gården fick ett otroligt stöd av andra kollegor i branschen som kom och hjälpte till med stängsling och förflyttning av djur men att de kände sig mer eller mindre övergivna av offentlig sektor.

"Min största sorg, vargen var en sak, men jag tror att jag tappade tilltron till systemet, det var nog det jag tyckte var jobbigast [...] okunskapen är det värsta. Och feghet." (Intervju med Lantbrukare 7)

Att känna sig övergivna/lämnade åt sitt eget öde är något som många lantbrukare i kommunen har pratat om i flera år (se t.ex. SVT, 2015). Frågan om vem som bär ansvaret för vargen, skadorna de åstadkommer och vem som ska stå för kostnaden har länge diskuterats. Lantbrukare på flera forum hävdar att ansvaret och kostnaden för vargen borde ligga hos staten då det är ett statligt beslut som bestämmer antalet vargar som vi i Sverige ska förvalta (Land, 2022). Lantbrukare 1 står fast vid att "Södertälje kommun kommer aldrig att få tillbaka någon djurproduktion," och menar på att det kostar för mycket att starta upp verksamheten så att det gäller att hålla liv i och stötta de lantbruk som finns.

Trots att vargen sällan ger sig på kor har två av de intervjuade lantbrukarna med nötkreatur angett att de oroar sig för vargen. Lantbrukare 2 berättar att "Eftersom fåren minskar, fårbönderna lägger ner så finns det ju inte sånt som drar. Då är ju kanske vargen börjar snegla lite mer på mina kalvar". Lantbrukare 3 instämmer i lantbrukare 2:s oro och beskriver att hans kor har blivit så pass skrämde av varg att han inte längre kunnat ha korna på en del marker. "Vi har blivit utsatta [...]vi hade en grupp som sprang igenom staketet en sommar, blev så traumatiserade att vi höll på i tre veckor med att få in dom [...] det var fruktansvärt". Lantbrukare 3 berättar vidare att han nu oroar sig för om det nästa gång inte bara blir skrämsel utan en attack.

Förutom vargen skapar även klövviltet och vildsvinen problem både då de bidrar till att förstörda åkermarken, vilket ger stora problem i Enhörna (ett område i Södertälje) i förhållande till spannmålen, men också när det kommer till smittspridning. Många vildsvin ger en större smittorisk gällande afrikanska svinpesten och salmonella.

Vargen är sammanfattningsvis en faktor som har påverkat många lantbrukare med fårproduktion i Södertälje och som har lett till att flera gårdar lagt ner. Lantbrukare kan inte själva initiera jakt på varg utan det som rekommenderas är rovdjursavvisande stängsel som är en kostsam investering. Nu börjar vargen även att oroa lantbrukare med nötkreatur.

5.4.2 Kommunens perspektiv

”Där har kommunen ingenting att säga till om vad jag vet, det är länsstyrelsen.” (Intervju med Kommuntjänsteman 3). Det var det första som kommuntjänsteman 3 hade att säga när frågan om varg och att skydda kommunens lantbrukare kom upp. Vid vidare diskussion om huruvida kommunen på något sätt skulle kunna påverka sa kommuntjänsteman 3 att “den ska ligga hos staten, kommunen bestämmer inte över huruvida vi ska ha varg eller inte utan det är staten som har bestämt det.”. Kommuntjänsteman 3 fortsatte med att det är en ”Fruktansvärt tråkig utveckling vad det gäller fårbönderna under de sista 10 årens. Frågan är väldigt knepig. Jag skulle vilja se väldigt mycket mera får.”. Men trots den utvecklingen menar kommuntjänsteman 3 att vargen ligger utanför kommunens rådighet och berättar att det är länsstyrelsen som är den myndighet som ligger närmast vargen och lantbrukarna. Vid vidare frågor från mig om huruvida kommunen skulle kunna vara med och bidra till rovdjursstängsel för fårbönderna med beredskapsmotivering, det vill säga att det vore bra för kommunen om det fanns får inom kommunen, säger kommuntjänsteman 3 att det ”teoretiskt sätt så skulle det kunna gå men i praktiken så skulle det inte gå för jag vet vilket typ av motstånd man stöter på när de kan tolkas som att man på nått viss gynnar enskilda företag”. I det praktiska utförandet möter kommunen motstånd på grund av bland annat likhetsprincipen som gör att kommun inte får behandla personer inom kommunen olika. Kommuntjänsteman 3 fortsätter med att:

”Kommunen kan ju göra det (sätta upp rovdjursavvisande stängsel) på sin egen mark [...] tror att de skulle bli svårigheter om kommunen skulle ge bidrag till rovdjursavvisande stängsel för då skulle de genast säga att de gynnar vissa, vissa företag så att säga.” (Intervju med Kommuntjänsteman 3)

Kommunen har alltså rådighet att gå in och göra investeringar i den kommunala marken och därmed göra investeringar hos de kommunala arrendatorerna men de har begränsningar i att göra investeringar hos lantbrukare som inte brukar kommunal mark, det vill säga som brukar privat egendom. Kommuntjänsteman 3 tillägger i intervjun att det inte skulle vara så intressant för kommunen att investera i att gynna lantbrukare med fårproduktion då kommunen inte köper in så mycket lammkött och att motivationen hos kommunen kanske hade sett annorlunda ut om det istället gällt attacker på nötkreatur då nötkött är en basvara hos kommunen.

Hos kommuntjänsteman 1 och 2 lät tonen kring vikten av får lite annorlunda och de ställde sig båda positiva till får och ville gärna att antalet får i kommunen skulle öka då det är värdefulla för miljöns naturvård och att de ibland hyr in får utifrån kommunen för att få kommunala marker betade då det finns så lite får inom kommunen.

Kommunens rådighet i vargfrågan är begränsad och ansvaret kring vargen ligger hos länsstyrelsen. Det finns dock vissa saker som ligger inom kommunens rådighet så som stängsling hos arrendatorer av kommunal mark. Vad kommunen kan göra för de privata lantbrukare är inte riktigt utforskat om vad som går att göra i praktiken för att inte bryta mot lagar och regler.

5.4.3 Diskussion kring perspektiven

Lantbrukaren saknar egenmakten att kunna hantera vargen. För att sätta upp rovsdjuravvisade stängsel krävs resurser som många lantbrukare känner att de inte har vilket begränsar möjligheten att faktiskt utföra investeringen. Av de intervjuade lantbrukare var det en som hade resurser att själv sätta upp stängsel medan tre andra lantbrukare pratade om resursbrist i allmänhet vilket gör att man kan göra tolkningen att lantbrukare 4 är ett undantag. I vargfrågan saknar de flesta av lantbrukarna de två av de tre dimensioner som enligt Kabeer (1999) utgör egenmakt. Flera lantbrukare beskrev resursbrist vilket inte ger dem förutsättningar att kunna stängsla sina marker med rovsdjuravvisade stängsel då det är en kostsaminvestering. Lantbrukare saknar även agens att själva kunna skydda sina djur från vargen i form av jakt är begränsad då det inte är lagligt att skjuta varg utan det krävs speciella tillstånd (beviljad skydds jakt) som är svåra att få. Det gör lantbrukaren i princip handlingsförlamad när det kommer till deras förmåga att hantera vargen. Lantbrukaren är maktlös enligt Kabeer definition (1999).

I vargfrågan är även kommunens roll kraftigt begränsat då frågan inte faller inom kommunens rådighet. Dock var det intressant att kommuntjänsteman 3 säger att det skulle vara möjligt att rent teoretiskt hjälpa till med stängsling av mark för att hålla vargen borta om kommunen kan motivera med att det görs i beredskapssyfte men att det i praktiken skulle vara svårt. Detta tyder på att kommunen trots allt har viss handlingsförmåga att hjälpa lantbrukare med rovsdjuravvisade stängsel. Frågan är dock vad som gör att det är svårt att få till det i praktiken? Begränsas kommunens möjlighet att hjälpa till av ekonomiska resurser? Eller om det rör sig om att kommunen inte vill möta motstånd av andra aktörer i samhället? I dessa spekulation går mina tankar tillbaka till min teori och de av de institutionella faktorer som enligt Inglis & Thorpe (2018) kan påverka individers val. För förnärvarande finns det ingen praxis (allmänt godtagat handlingsmönster) för hur en kommun bör agera gällande varg i kommunen utan lantbrukarna ombes att vända sig till Länsstyrelsen

i regionen. Kanske är det just denna brist på praxis och vargfrågans politisering som gör att kommunen väljer att inte agera, ens på de kommunala markerna. Här vill jag dock vara tydlig med att detta endast är spekulationer då jag inte fick något tydligt svar på varför det skulle gå att bistå lantbrukare med rovdjursstängsel i teorin men inte i praktiken. Vad jag vet är det ännu ingen kommun som har satt upp rovsdjuravvisade stängsel, i alla fall inte på privata marken, i beredskapssyfte och det vore intressant om Södertälje kommun vore den kommun som var först i Sverige med att nysta i vad kommuner kan göra för att skydda den svenska fårnäringen.

6. Slutsats

Syftet med denna uppsats är som i inledningen beskrivet att undersöka vad Södertälje kommun kan göra åt den minskning av antalet lantbrukare som håller på med djurhållning i kommunen och på vilket sätt kommunen begränsas i att motverka trenderna vi ser i dagens jordbruk. För att svara på detta så har jag tagit fram två forskningsfrågor som kort kommer att besvaras här i slutsatsen utifrån teorierna kring handlingsutrymme och egenmakt.

- Vilka utmaningar upplever lantbrukare som bedriver djurhållning i Södertälje kommun?
- Vad möter Södertälje kommun för möjligheter och hinder gällande stöd till lokal djurhållning?

Uppsatsen visar på att lantbrukare som bedriver djurhållning i Södertälje kommun står inför en mängd olika utmaningar där den största utmaningen är att få lönsamhet i verksamheten och att hålla sig konkurrenskraftiga i den oroliga tid som vi lever i nu, med krig i Ukraina och ett växlande klimat. Lantbrukarna har begränsade möjligheter att påverka dessa globala utmaningar som de står inför i och med den öppna marknaden men de har även begränsade möjligheter att sälja sina produkter till den lokala offentliga marknaden. De begränsas även indirekt av kommunens LOU och grossistavtal. Vissa lantbrukare, framförallt köttproducenter, begränsas dessutom av kommunens val att fokusera sina resurser på ekologisk växtodling vilket rymmer med kommunens kostvision. Detta försvårar för möjlighet för lokala lantbrukare att sälja kött till kommunen. Södertälje kommun arbetar dock med att öka förståelsen för primärproduktion och att hitta nya sätt som gör att de kan handla mer lokalt.

Även nationella trender påverkar våra lokala lantbrukare. Exempelvis att jordbruksmarken minskar och att städerna växer ger lantbrukare minskat handlingsförmåga och gör dem mindre konkurrenskraftiga. Detta är inget som är unikt för Södertälje kommun utan något som flera kommunen runt om i landet brottas med. Flera nationella och regionala strategier, så som odlingsstrategier och livsmedelsstrategier, har tagits fram för att motverka dessa trender och för att öka andelen primärproduktion i Sverige men trots dessa strategier fortgår de nationella

trenderna. På lokal nivå finns det också utmaningar för lantbrukare, vissa som går in i nationella trender och några som är unika på platsen. En unik del av att vara lantbrukare med djurhållning i Södertälje kommun är närvaron av varg i kommunen. Vargfrågan har fått flera gårdar med fårnäring att lägga ner sina verksamheter men vargen påverkar inte bara fårbönderna i Södertälje kommun utan de har även börjat göra lantbrukare med nötkreatur oroliga. Trots att vargfrågan ligger utanför kommunens direkta ansvarsområden kan man fråga sig om det inte är i kommunens intresse att det fortsätter att finnas får i kommunen, både som matproducenter av kött och som naturvårdare. Att bistå lantbrukare med rovsdjuravvisade stängsel skulle enligt kommunen vara teoretiskt möjligt. Hur beredskap skulle kunna användas för att bistå lantbrukarna i att leva med vargen är fortfarande oklart men skulle Södertälje kommun kunna bistå lantbrukare i praktiken med rovsdjuravvisade stängsel är det ett sätt som kommunen direkt skulle ha en stor påverkanspotential att göra faktisk skillnad hos lantbrukare och hjälpa dem att utöka sitt handlingsutrymme.

En lokal utmaning för lantbrukarna är att kommunen inte verkar ta hänsyn till lantbrukets utveckling när det kommer till kommunens stadsplanering. Detta begränsar lantbrukets utveckling och kan bidra till svårigheter och missämja mellan lokal befolkningen, lantbrukare och kommun. Att städerna växer och kommer närmare lantbruket kan också utgöra en risk för ökad smittspridning. Här sitter kommunen på makten att kunna stötta lantbrukarna i området. Om kommunen vill ta livsmedelsberedskap på allvar så är det viktigt för kommunen att ta ett helhetsperspektiv över lantbruks- och jordbruksfrågorna. Om fokus hela tiden ligger på staden och ”stadsutvecklingen” kommer vi inte att få en levande landsbygd eller en ökad produktion. Södertälje kommunen är en stor kommun med många interna målkonflikter och det behövs kommunala resurser på att ha någon som har i uppdrag att driva landsbygdens och lantbrukets komplexa frågor. Som beskrivits av kommundienstmännen finns det för närvarande ett kunskapsglapp inom kommunen när det kommer till de gröna näringarna. Det finns ingen tydlig ansvarig som kommundienstmän med kunskap om lantbruket kan vända sig till. Det finns eldsjälar på kommunen som försöker bevaka lantbrukets intressen och dessa är en otrolig tillgång men det är inte hållbart att eldsjälar ska driva frågorna kring landsbygd och lantbruk utöver sina ordinarie uppdrag.

Ytterligare en utmaning för både lantbrukare och kommun är att både parter har en bristande förståelse för varandras verksamheter vilket inte är fördelaktigt för en ökad lokal konsumtion och produktion av jordbruksprodukter. Här skulle ett närmare samarbete vara fördelaktigt. Att fortsätta utveckla arbetet som kommunen gör med workshops där lantbrukare, kommundienstmän och även skolkökspersonal får möjligheten att öka förståelsen och tilliten till varandra skulle kunna leda till ett bättre samarbete och underlätta processen från jord till bord. Här

borde kanske inte ansvaret eller resurserna helt ligga på kommunen utan även regionala myndigheter borde gå in och se lantbruket i Södertälje kommun som en regional resurs och arbeta för att främja lantbrukets utveckling.

Ett sista medskick är att inte glömma att handlingsutrymmet är dynamiskt och förändras i och med att de globala och nationella marknadsstrukturerna förändras, policyförändringar. Vi vet inte hur lantbrukarnas eller kommunens handlingsutrymme kommer att förändras i framtiden men vi kan föreställa oss att det nuvarande säkerhetsläget men både krig och klimat kommer att göra att kommunerna får ett större ansvar gällande frågor om beredskap. Hur detta utökade ansvar kommer att påverka kommunens handlingsutrymme är som sagt ännu oklart men jag hoppas att Södertälje kommun då har lantbruket och dess utveckling i åtanke. Det ligger i kommunens, och regionens, intresse att skapa rätt förutsättning för lantbrukare att fortsätta bedriva sina verksamheter och det ska bli spännande att se hur Södertälje kommun fortsätter bedriva sitt arbete kring livsmedelsberedskap.

7. Vidare forskning

Här nedan presenteras två idéer kring vidare forskning och tankar som dykt upp hos mig under uppsatsskrivandets gång.

1. Det hade varit intressant att se en liknade undersökning gjord fast med regionens perspektiv för att se om de kan komplettera kommunen på något sätt eller om de också är relativt begränsade i vilken typ av stöttning de kan bistå lantbrukare med.
2. Det hade även varit intressant att titta vidare på vad kommunen kan göra gällande vargen. Teoretiskt så skulle kommunen kunna hjälpa till vid stängsling om motivering bakom den grundar sig i beredskap men varför går det inte praktiskt. Det vore intressant om kommunen kunde gräva mer i vad som är det praktiska som begränsar kommunen har och kanske kan kommunen i samarbete med Länsstyrelsen och Regionen kunde titta på olika möjligheter när det kommer till vargfrågan. Om de kan bistå med stängsel och underhåll kan de tillsammans vara med och faktiskt öka lantbrukares handlingsutrymme. Vilket skulle kunna bidra till en ökad djurhållning i kommunen och därmed också i regionen. De vore också intressant att se andra kommuners respons på om Södertälje kommun lyckas att hjälpa lantbrukare med stängsling.

Referenser

- Askheim, O P & Starrin, B. (2007). *Empowerment : I teori och praktik*. Malmö: Gleerup.
- Axfoundation. (n.d.). *Brax i stället för lax?*
<https://mb.cision.com/Main/13025/3941612/2651347.pdf>
- Creswell, J & Creswell, D. (2018). *Research design*. <https://slu-se.instructure.com/courses/10468/files/folder/Literature/Mandatory%20readings?preview=1105681>
- DN. (2024). *Nya rätter på menyn för att stärka Sveriges civila försvar*.
<https://kampanj.dn.se/scienceweek/nya-ratter-pa-menyn-for-att-starka-sveriges-civila-forsvar/>
- Envik, O. (2022). *Vad hände med den goda beredskapen?*
<https://stud.epsilon.slu.se/18048/3/envik-o-20220704.pdf>
- EU. (n.d.). *Jordbruk*. https://european-union.europa.eu/priorities-and-actions/actions-topic/agriculture_sv
- Granvik, M; Jacobsson, T; Blix-Germundsson, L; Larsson, A. (2015). *The approach of Swedish municipalities to the preservation of agricultural land in a planning context*.
https://www.researchgate.net/publication/285186911_The_approach_of_Swedish_municipalities_to_the_preservation_of_agricultural_land_in_a_planning_context
- Guetschow, Malin; Bartkowski ,Bartosz Bartkowski; Felipe-Lucia, María R. (2021). *Farmers' action space to adopt sustainable practices: a study of arable farming in Saxony*.
https://www.researchgate.net/publication/355192347_Farmers%27_action_space_to_adapt_sustainable_practices_a_study_of_arable_farming_in_Saxony
- Hajdu et al. (2020). *Sveriges förändrade lantbruk*.
https://www.slu.se/globalassets/ew/org/centrb/fu-food/publikationer/future-food-reports/slu-futurefood_rapport_11.pdf

- Inglis, D & Thorpe, C. (2018). *An Invitation to Social Theory*. Cambridge: Polity Press
- Jordbruksverket. (n.d.). *Om Jordbruksverket*. <https://jordbruksverket.se/om-jordbruksverket>
- Jordbruksverket. (2006). *Stora djurhållningar och miljön*.
https://www2.jordbruksverket.se/webdav/files/SJV/trycksaker/Pdf_ovrigt/ovr132.pdf
- Jordbruksverket. (2016). *Hästar och anläggningar med häst 2016*.
https://www.scb.se/contentassets/3a26a20c92ee42c993081cc209972f56/jo0107_2016m06_sm_jo24sm1701.pdf
- Jordbruksverket. (2023). *Miljöinvestering för rovdjursstängsel*.
<https://jordbruksverket.se/stod/jordbruk-tradgard-och-rennaring/investeringsstod-for-jordbruk-tradgard-och-rennaring/stangsel-mot-rovdjur#h-Samycketstodkandufa>
- Kabeer, N. (1999). *Resources, Agency, Achievements: Reflections on the Measurement of Women's Empowerment*. Development and Change Vol. 30 (1999), Oxford: Blackwell Publishers Ltd
- Karlsson, M. (2018). *Jordbruksmark eller hållbar stadsutveckling?* <http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1281557/FULLTEXT02>
- Kvale, S & Brinkman, S. (2014). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Upplaga. 3 Lund: Studentlitteratur AB.
- Land. (2018). *Molstaberger lägger ned lammuppfödningen*.
<https://www.landlantbruk.se/molstaberger-lagger-ned-lammuppfodningen>
- Land. (2021). *Är det hästens tur att stå i skamvrån?* <https://www.landlantbruk.se/ar-det-hastens-tur-att-sta-i-skamvran>
- Land. (2022). *Vem ska betala för vargen?* <https://www.landlantbruk.se/vem-ska-betala-for-vargen>
- Land. (2023). *Det är dags för en livsmedelsstrategi 2.0* <https://www.landlantbruk.se/det-ar-dags-for-en-livsmedelsstrategi-20>
- Landsbygdsnätverket. (2024). *Brax istället för lax*.
<https://www.landsbygdsnatverket.se/nyheterochartiklar/nyhetsarkiv/braxistalletforlax.5.8de7c1d18ec098e1a3e2a1.html>

- LRF. (n.d.). *Försörjningsgrad*. <https://www.lrf.se/las-mer/forsorjningsgrad/>
- LRF. (n.d.A.). *Den svenska livsmedelsstrategin*. <https://www.lrf.se/las-mer/den-svenska-livsmedelsstrategin/>
- LRF. (2023). *Ko på rot ska bidra till mer lokal mat i Lycksele*.
<https://www.lrf.se/nyheter/ko-pa-rot-ska-bidra-till-mer-lokal-mat-i-lycksele/>
- LT. (2022). *"Vår lönsamhet försvann över en natt"*. <https://www.lt.se/2022-10-28/var-lonsamhet-forsvann-over-en-natt>
- LT. (2023). *Hur länge kan du överleva på morotskaka?* <https://www.ltz.se/2023-05-19/hur-lange-kan-du-overleva-pa-morotskaka>
- Ludvika kommun. (n.d.). *Kommunala nötkreatur i Ludvika kommun*.
https://www.landsbygdsnatverket.se/download/18.628f97e316796cb23a97e900/1544532361248/Kommunala_notkreatur_ludvika.pdf
- Länsstyrelsen i Uppsala. (n.d.) *ÅT UPPSALA län*.
<https://www.lansstyrelsen.se/upsala/natur-och-landsbygd/information-till-verksamma-pa-landsbygden/at- uppsala-lan.html>
- Länsstyrelsen Stockholm. (2019). *Stockholms läns Livsmedelsstrategi*.
https://catalog.lansstyrelsen.se/store/39/resource/DA_2019_16
- Länsstyrelse Södermanlands län. (n.d.) *Viltförvaltning*.
<https://www.lansstyrelsen.se/sodermanland/djur/jakt-och-vilt/viltforvaltning.html>
- Mason, M. (2010). *Sample Size and Saturation in PhD Studies Using Qualitative Interviews*. <https://www.qualitative-research.net/index.php/fqs/article/view/1428/3028>
- MatLust. (2023). *Hållbarhetsgrund – Diet for a Green Planet*.
<https://matlust.eu/om/hallbarhetsgrund/>
- MATtanken. (2018). *Kommunens egna kor gav mer än bara kött*.
<https://www.landsbygdsnatverket.se/mattanken/merkunskap/artiklar/exempel/kommunensegnakorgavmeranbarakott.5.628f97e316796cb23a97e1b8.html>
- Meyer Von Bremen, A-H & Rundgren, G. (2020). *Kornas planet : om jordens och mångfaldens beskyddare*. Stockholm: Ordfront Förlag.
- MSB. (2018). *Livsmedelsproduktion ur ett beredskapsperspektiv*.
<https://rib.msb.se/filer/pdf/28493.pdf>

- Naturvårdsverket. (2024). *Jakt på varg*.
<https://www.naturvardsverket.se/amnesomraden/jakt-och-vilt/jakt-pa-rovdjur/jakt-pa-varg/>
- RISE. 2023. *Nytt projekt ska ge mer hållbara växtbaserade livsmedel*.
<https://www.ri.se/sv/nytt-projekt-ska-ge-mer-hallbara-vaxtbaserade-livsmedel>
- SCB. (2023a). *Marken i Sverige*. <https://www.scb.se/hitta-statistik/sverige-i-siffror/miljo/marken-i-sverige/>
- SCB. (2023b). *Folkmängd i riket, län och kommuner 31 december 2022 och befolkningsförändringar 2022*. <https://www.scb.se/hitta-statistik/statistik-efter-amne/befolkning/befolkningens-sammansattning/befolkningsstatistik/pong/tabell-och-diagram/folkmangd-och-befolkningsforandringar---helarsstatistik/folkmangd-i-riket-lan-och-kommuner-31-december-2022-och-befolkningsforandringar-2022/>
- SCB. (2024). *Inkomster för personer i Sverige*. <https://www.scb.se/hitta-statistik/sverige-i-siffror/utbildning-jobb-och-pengar/inkomster-for-personer/>
- SKR. (2021). *Vad gör kommunerna?*
<https://skr.se/skr/omskr/lattlast/vadgor-kommunerna.596.html>
- SLU. (2022). *Hur påverkar kriget i Ukraina den globala livsmedelsförsörjningen?*
<https://www.slu.se/ew-nyheter/2022/6/kriget-i-ukraina-och-dess-paverkan-pa-livsmedelstrygghet/>
- Slätmo, E. (2017). *Preservation of Agricultural Land as an Issue of Societal Importance*.
https://www.researchgate.net/publication/322091066_Preservation_of_Agricultural_Land_as_an_Issue_of_Societal_Importance
- Svensson, M. (2023). *Räddningstjänst under höjd Beredskap*.
<https://lup.lub.lu.se/luur/download?func=downloadFile&recordId=9146183&fileId=9146186>
- Svensk jakt. (2015). *Molstaberget drabbades igen*. <https://svenskjakt.se/nyhet/molstaberget-drabbades-igen/>
- Sveriges miljömål. (n.d.). *Jordbrukets utveckling i Stockholms län*.
<https://www.sverigesmiljomal.se/miljomalen/ett-rikt-odlingslandskap/jordbrukets-utveckling/stockholms-lan/>

- SVT. (2015). *Därför sätter han inte upp rovdjursstängsel*.
<https://www.svt.se/nyheter/lokalt/sodertalje/darfor-satter-han-inte-upp-rovdjursstangsel>
- SVT. (2022). *Trots nya vargutredningen – fårfarmaren Stefan lägger ner sin verksamhet: "För sent"*. <https://www.svt.se/nyheter/lokalt/sodertalje/farbonden-stefan-laggen-ner-verksamheten-pa-grund-av-varghotet>
- Södertälje kommun. (2022). *Livsmedelsförsörjningsstrategi*.
<https://www.sodertalje.se/globalassets/styrande-dokument/livsmedelsforsorjningstrategi-2022-2030.pdf>
- Södertälje kommun. (2024a). *Styrande dokument*. <https://www.sodertalje.se/kommun-och-politik/styrande-dokument/>
- Södertälje kommun. (2024b). *Måltider i skola och förskola*.
<https://www.sodertalje.se/skola-och-forskola/maltider/>
- Teorell, J & Svensson, T. (2007). *Att fråga och att svara*. Upplaga 1. Stockholm: Liber AB.
- Tillväxtverket. (n.d.). *Livsmedelsstrategi för Sverige*.
<https://tillvaxtverket.se/tillvaxtverket/omtillvaxtverket/detharartillvaxtverket/vara-uppdrag/livsmedelstrategiforsverige.2511.html>
- Trafikverket. (2023). *Ostlänken, en ny dubbelspårig järnväg*.
<https://www.trafikverket.se/vara-projekt/projekt-som-stracker-sig-over-flerallan/ostlanken-en-ny-dubbelsparig-jarnvag/>
- Utrikespolitiska institutet. (2024). *Konflikten i Ukraina – fördjupning*.
<https://www.ui.se/landguiden/konflikter/ukraina2/fordjupning/>
- Utrikespolitiska institutet. (2015). *Nato sätter Östersjöns säkerhet högt på agendan*.
<https://www.ui.se/utrikesmagasinet/analyser/2015/september/nato-satter-ostersjosakerheten-hogt-pa-agendan/>
- VB. (2023). *Sanningen om RAS, rovdjursavvisande stängsel*.
<https://www.vastgotabladet.se/2023-06-11/sanningen-om-ras-rovdjursavvisande-stangsel/>
- Waldenström, C. (2018). *Lantbrukets roll i framtidens landsbygder: Syssner, J. (red.) Nya visioner för landsbygden*. Boxholm: Linnefors förlag.

- Wittberg, S. (2020). *Standardisering för individuell prövning*. <https://liu.diva-portal.org/smash/get/diva2:1456968/FULLTEXT01.pdf>
- WWF. (n.d.). *Varg*. <https://www.wwf.se/djur/varg/#vad-wwf-gor>
- Wästfelt, A; Zhang, Q. (2016). *Reclaiming localisation for revitalising agriculture: A case study of peri-urban agricultural change in Gothenburg, Sweden*. <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0743016716301450>
- Wästfelt, A; Zhang, Q. (2018). *Keeping agriculture alive next to the city – The functions of the land tenure regime nearby Gothenburg, Sweden*. <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0264837717312826>
- Öhlund, E., Malmaeus, M., Fauré, E. (2020). *The significance of different realms of value for agricultural land in Sweden Land use policy*. <https://doi.org/10.1016/j.landusepol.2020.104714>

Opublicerat material

- Ann Eriksson, f.d. husdjursagronom med ansvar för projektet Ludvika kor. (2023). [Internt material].
- Södertäljes kommungrupp i LRF. (2024). Kommun statistik. [Internt material]

Tack

... till min otroliga fästman Sota Saito som kämpat för oss i familjen och dragit mycket av det stora lasset hemma under skrivandet och alltid gett mig kramar och pussar efter en dags slit.

... till min son Johan som motiverat mig att kämpa och berättat vilken “stark mamma” jag är och att jag kan. Älskar dig.

... till min närmaste familj och vänner för allt ert stöd och alla timmar på telefon där jag både fick bolla och ventileras.

... till mina kursare, speciellt Sebastian Wallberg, som fått mig att skratta trots att det varit tufft, pushat mig att tro på mig själv och sett till att jag tuggat mig igenom det. Utan er hade jag inte klarat det!

... till alla lantbrukare som avsatt tid för mig i sitt redan stressiga jobb, utan er hade denna uppsats aldrig kunnat blivit av.

... till alla tjänstemän som ställde upp och svarat på alla frågor jag hade och som varje dag kämpar för att göra vår kommun bättre.

... till min handledare Brian Kuns för din guidning och ditt stöd genom skrivandet.

Tack,

Lovisa Karolina Segersvärd

Publicering och arkivering

Godkända självständiga arbeten (examensarbeten) vid SLU publiceras elektroniskt. Som student äger du upphovsrätten till ditt arbete och behöver godkänna publiceringen. Om du kryssar i **JA**, så kommer fulltexten (pdf-filen) och metadata bli synliga och sökbara på internet. Om du kryssar i **NEJ**, kommer endast metadata och sammanfattning bli synliga och sökbara. Även om du inte publicerar fulltexten kommer den arkiveras digitalt. Om fler än en person har skrivit arbetet gäller krysset för samtliga författare. Du hittar en länk till SLU:s publiceringsavtal på den här sidan:

- <https://libanswers.slu.se/sv/faq/228316>.

JA, jag/vi ger härmed min/vår tillåtelse till att föreliggande arbete publiceras enligt SLU:s avtal om överlåtelse av rätt att publicera verk.

NEJ, jag/vi ger inte min/vår tillåtelse att publicera fulltexten av föreliggande arbete. Arbetet laddas dock upp för arkivering och metadata och sammanfattning blir synliga och sökbara.